

**TIESU VARAS NEATKARĪBAS UN
EFEKTIVĪTĀTES
PALIELINĀŠANAS UN NOSTIPRINĀŠANAS
REZERVES**

PĒTĪJUMS

**ATSKAITI IZSTARĀDĀJA:
PĒTĪJUMA VADĪTĀJA
DR. IUR.PROF. SANITA OSIPOVA,
PĒTNIKI:
AIGARS STRUPIŠS,
AIJA RIEBA**

RĪGA

2009

Satura rādītājs

IEVADS	3
1. TIESAS NEATKARĪBA	5
1.1. TIESAS NEATKARĪBAS MĒRĶI	5
1.2. TIESAS UN TIESNEŠA NEATKARĪBAS SATURS	6
1.3. SITUĀCIJA LATVIJĀ	7
1.3.1. Tiesas institucionālā neatkarība.....	11
1.3.2. Tiesu finansiālā neatkarība	13
1.3.3. Tiesneša profesionālā neatkarība (lietu spriešana).....	13
1.4. PĀRPRASTĀ „NEATKARĪBA”	15
2. TIESAS DARBĪBAS EFEKTIVITĀTE	18
2.1. EFEKTIVITĀTES VĒRTĒJUMS UN IESPĒJAMIE KRITĒRIJI	18
2.2. LIETU IZSKATĪŠANAS TERMIŅI.....	18
2.3. TIESAS EFEKTIVITĀTES INSTITUCIONĀLĀS PROBLĒMAS.....	22
2.3.1. <i>Struktūras problēmas</i>	22
Tiesas instances	22
Specializētās tiesas	24
Tieslietu padome	24
2.3.2. <i>Funkcionālās problēmas</i>	26
2.3.3. <i>Procesuālās problēmas</i>	30
Hiperaktīvā tiesāšanās un acīmredzami nepamatotas prasības.....	32
Instanču skaits.....	33
I instances un apelācijas dublēšanās.....	34
Vienādas sarežģītības procesi visās prasībās	35
Problēmas ar pierādījumiem	35
Nepietiekama rīcības sēžu iespējas izmantošana	35
Tiesas sēdes laika noteikšana	36
Neadekvāti sodi par lietas dalībnieku izdarītiem pārkāpumiem.....	36
2.3.4. <i>Juridiskā izglītība</i>	36
2.3.5. <i>Juridiskās kultūras ietekme uz tiesu efektivitāti</i>	37
Tiesas procesa vilcināšana	37
Spriedumu forma un saturs	38
Citu procesuālo dokumentu kvalitāte.....	39
Tiesas sēžu vadīšanas metodika	40
2.3.6. <i>Judikatūra</i>	40
2.3.7. <i>Informācija un reģistri</i>	41
2.3.8. <i>Tiesāšanās izdevumi</i>	43
2.3.9. <i>Darba organizācija</i>	43
2.4. CILVĒKRESURSU PROBLĒMAS TIESĀS	48
2.4.1. <i>Kadru trūkums</i>	48
2.4.2. <i>Tiesnešu kvalifikācija</i>	49
Kvalifikācijas vispārīgs vērtējums	49
Tālākizglītība	50
Tiesnešu specializācija.....	51
Pāratestācija	53
2.4.3. <i>Cenzi</i>	54
Vecuma cenzs	55
Darba pieredzes cenzs	56
Saskarsmes kultūras un garīgās stabilitātes cenzs	57
2.4.4. <i>Tiesnešu atlases procedūras</i>	58
KOPSAVILKUMS	59

Ievads

Pētījumam tika uzstādīts mērķis atrast slēptās rezerves tiesu varas darbībā, kuras ļautu ar minimālu resursu patēriņu sakārtot un efektīvizēt tiesu darbību.

Pētījumam atvēlētais īsais laiks (2009.gada 12.oktobris - 1.decembris) noteica samērā ierobežota metožu loka izmantošanu pētījumā. Par pētījuma pamatmetodi tika izvēlētas: statistikas datu par tiesu darbu analīze, intervijas ar salīdzinoši nelielu, taču tiesu sistēmu ziņošu respondentu skaitu, un šo interviju rezultātu apkopošana un analīze. Respondentu grupā tika iekļautas gan tiesu varai piederošas personas (tiesneši, prokurori, notāri, advokāti, tiesu izpildītāji), gan tās izpildvaras amatpersonas, kas ir tieši saistītas ar tiesu varu (Tieslietu ministrs, Tieslietu ministrija, Tiesu administrācija). Ņemot vērā samērā ierobežoto respondentu loku, šī aptauja nevar tikt uzskatīta par reprezentatīvu un statistiski analizējamu. Aptaujai bija mērķi (a) iespējami īsākā laikā apkopot tiesu sistēmas iekšienē virmojošās problēmas un idejas un (b) pārbaudīt vairākas darba grupas hipotēzes par dažādu faktoru ietekmi uz tiesu varas neatkarību un tiesu efektivitāti. Kā galvenos šādus faktoros var nosaukt tiesu darba organizāciju, juridisko kultūru, juridisko izglītību, tiesu varas izveidošanas mehānismus, sadarbību starp tiesu varas elementiem vai to pretdarbību u.tml.

Daļa no pētījumā analizētās informācijas ir iegūta arī no iepriekšējos gados veiktām ekspertīzēm (par tiesu varas neatkarības stiprināšanu, tiesnešu kompetences paaugstināšanu, tiesas procesu optimizāciju u.c.), kā arī no pieejamajiem materiāliem masu medijos – oficiālajiem paziņojumiem, intervijām, publicētajiem datiem par tiesu darbību, u.c.

Lai izdarītu secinājumus par tiesu darba organizāciju un izteiktu priekšlikumus uzlabojumiem, pētniece Aija Rieba pārliecinājās, vai pastāv sakarība starp tiesneša darba produktivitāti un tādiem faktoriem kā lietu sadales kārtību, izveidoto un uzturēto tiesas struktūru, tiesas sēžu plānošanas kārtību, tiesas priekšsēdētāja kā vadītāja lomas realizāciju, iedzīvotāju skaitu reģionā (skat.1.pielikumu).

Iegūtā informācija tika apkopota, analizēta, un uz tās bāzes tika izdarīti secinājumi par

tiesu varas neatkarības un efektivitātes uzlabošanas problemātiku.

Pētījuma gaitā izmatotas tiesību teorijas un tiesību socioloģijas metodes. Pētījuma autori balstās uz premisu, „*tiesa spriež tiesu tad, ja pastāv konflikts*”. Tātad tiesai piekrīt tās lietas, kuru pamatā ir strīds. Lai strīdu, ko puses bez tiesas nevar atrisināt, risinātu ir nepieciešama tikai tiesnesim piemītošā kompetence un valsts piespiedu spēks tiesas sprieduma vai nolēmuma realizācijā.

Analīzes atsevišķās rindkopās tiks izdalīti Augstākās tiesas tiesnešu viedokļi, kuru apkopošanu veica pētnieks Aigars Strupišs. Priekšlikumus tiesnešu darba organizācijai uz pastāvošās prakses bāzes atskaitē izvirza pētniece Aija Rieba.

Atskaitē dažās nodaļās sniegtā informācija nedaudz dublējas, jo dažādi tiesu darbības aspekti savā starpā ir ļoti cieši saistīti, un nav iespējams aplūkot, piemēram, tiesu efektivitāti atrauti no tiesnešu kvalifikācijas.

1. Tiesas neatkarība

1.1. Tiesas neatkarības mērķi

Jau Šarls Luijs Monteskjē XVIII gs. piedāvā līdzās funkcionāli nošķirtām likumdevēja un izpildvarām veidot trešo neatkarīgas varas atzaru – tiesu varu: „*No pašas lietas būtības izriet, ka, lai novērstu varas ļaunprātīgu izmantošanu, ir nepieciešams, lai vara uzraudzītu varu. Padoto politiskā brīvība ir sava veida dvēseles miers, kas izriet no pārlicības, kāda ir personai par savu drošību. Lai nodrošinātu tādu brīvību, valdībai jābūt izveidotai tādā veidā, lai cilvēkiem nebūtu jābaidās citam no cita. Brīvība nevar eksistēt, ja likumdevējvara un izpildvara būs koncentrētas vienās rokās. Brīvība nevar eksistēt arī tad, ja tiesu vara nebūs atdalīta no likumdevējvaras un izpildvaras.*”¹

Ņemot vērā to, ka brīvība un drošība nevar pastāvēt bez likuma (pirmais plašāk rakstīja Džons Loks), tiesas uzdevums nodrošināt likuma piemērošanu un likumpārkāpēju sodīšanu arī ir vērsts uz sabiedrības un tās locekļu brīvības un drošības aizsardzību.

Lai persona varētu realizēt savas tiesības, valstij ir jāveido institucionāla struktūra, kura pēc iespējas efektīvi un pilnvērtīgi ļauj personai aizstāvēt savas tiesības un pasargā to no tiesību aizkārumiem.

Nekontrolēta vara, kura nevienam nav atbildīga, agrāk vai vēlāk noved pie tirānijas. Savukārt atkarīgs varas atzars neveic pilnvērtīgi savas funkcijas.

Tādēļ, lai nodrošinātu sabiedrības locekļu brīvību un drošību, demokrātiskas valsts teorijā dominē viedoklis par varas dalīšanas nepieciešamību, kas nodrošina ne vien varas atzaru neatkarību vienam no otra, bet arī katras varas kontroli no citu varas atzaru puses (kontroles – balansa mehānisms (*checks and balances*)).²

Cilvēka pamattiesības ir nostiprinātas arī Latvijas Republikas Satversmē. Satversme pamattiesību sadaļā nosaka pamata institūciju cilvēka tiesību aizstāvībai, un tā ir tiesa. To nosaka vesela virkne Satversmes pantu, piemēram:

---

¹ Монтескье Ш. Избранные произведения. (О духе законов). – Москва, 1955. – с. 289.

² Izņēmums ir Lielbritānijas politikas teorija, kurā pastāv viedoklis, ka Lielbritānijas parlamentārā sistēmā notiek varu saplūšana („fusion of powers”, *Walther Bagehot*). Tomēr tas attiecas uz likumdevēja un izpildvaras attiecībām; tiesu varas neatkarība arī šādā modelī netiek apšaubīta.

89.pants: Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.

91.pants: Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.

92. pants: Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”³

Iepriekš minētās normas korelē ar likumu „Par tiesu varu” 1. panta 4. daļu, lai gan šis likums ir pieņemts vēl pirms Satversmē tika iestrādāta pamattiesību sadaļa:

„Katrai personai ir tiesības uz tiesas lietas iztiesāšanu likumā noteiktajā procesuālajā kārtībā.”⁴,

Līdz ar to jākonstatē, ka tiesu neatkarība nav pašmērķis. Tas ir instruments cilvēka tiesību realizācijai un aizstāvībai, tai skaitā personas brīvības un drošības nodrošināšanai. Caur tiesu neatkarību tiek realizēta personu tiesību aizsardzība un Satversmes 2. panta uzstādījums „Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai”. Tiesa tiek spriesta valsts, t.i., tautas vārdā un interesēs, tiesas spriešanu regulē un ierobežo tautas vārdā pieņemtie likumi. Tiesnešus ieceļ vienīgā tautas tieši pilnvarotā institūcija - Saeima.

1.2. Tiesas un tiesneša neatkarības saturs

Latvijā ik pa brīdim, un, it īpaši pēdējā laikā, tiesu varas neatkarības jautājums tiek aktīvi apspriests. Tiesu neatkarības jautājums tiek debatēts galvenokārt divos atšķirīgos kontekstos. Pirmkārt, runa ir par tiesas neatkarību tiesas spriešanā (piemēram, debates, kuras izraisījās Lato Lapsas grāmatas *Tiesāšanās kā ķēķis sakarā*), un, otrkārt, - par tiesu varas institucionālo neatkarību no pārējiem valsts varas atzariem (piemēram, nesensais gadījums ar tiesneša Vīganta neapstiprināšanu Saeimā Augstākās tiesas tiesneša amatā).

³ 15.10.1998. likums "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē" //Latvijas Vēstnesis.- Nr. 308/312 (1369/1373), 23.10.1998.

⁴ 15.12.1992. likums "Par tiesu varu" . LR AP Ziņotājs, Nr. 1.- 14.01.1993.

Līdz ar to iezīmējas divi tiesu varas neatkarības aspekti – tiesneša profesionālā neatkarība, jeb neatkarība tiesas spriešanā, un tiesas institucionālā neatkarība no pārējiem valsts varas atzariem. Katru no šiem diviem tiesas neatkarības aspektiem savukārt var aplūkot divos dažādos kontekstos – formāli juridiskajā (kā šie aspekti ir formāli regulēti likumā) un praktiskajā (kā šie neatkarības aspekti tiek ievēroti ikdienā). Šādu dalījumu atzina arī lielākā daļa respondentu, uzsverot, ka stāvoklis šajos abos neatkarības aspektos atšķiras.

Tiesu varas neatkarība dažkārt tiek apšaubīta arī bez reāla pamata. Reizēm tiesneši sāpīgi uztver tiesu sistēmas kritiku, apvainojot kritizētāju tiesu varas neatkarības pārkāpšanā (piemēram, Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas izteiktā tiesu sistēmas kritika 2002.gadā). Šādam viedoklim, ka tiesu sistēmas kritika pārkāpj tiesu neatkarību, nevar piekrist, jo neatkarība nenozīmē atbildības neesamību. Tiesu vara, tāpat kā jebkurš cits varas atzars, ir pakļauts sabiedrības vērtējumam un kritikai. Tādēļ šis aspekts īpaši analizēts netiks, taču tas norāda uz tendenci reizēm pārprast tiesu un tiesnešu neatkarības būtību un jēgu.

1.3. Situācija Latvijā

Tiesu varas attiecības ar izpildvaru un likumdevēja varu problēmas daļēji ir Latvijas tiesību vēsturiskās attīstības rezultāts. Ne visi šobrīd spēkā esošie ar tiesu varu saistītie likumi ir pieņemti pēc Likuma par tiesu varu, pakārtojot tos grozītai un papildinātai Satversmes redakcijai. Latvijas Republikas kontinuitātes idejas realizācija noteica, ka tika atjaunoti LR starpkaru laika posmā tapušie likumi, t.sk., tie, kas skāra tiesu varu un ar to saistītās amatpersonas. Tā piemēram, atjaunojot notariātu Latvijā par pamatu tika izmantots 1937. gada Notāru likums, kurš turpināja autoritārās Krievijas impērijas laikā veidoto notariāta darbības kompetences un organizācijas tradīciju, iestrādājot 1866. gada 14. aprīļa Likuma par notariātu „*Временное положение о нотариальной части*”, 1904. gada jaunās redakcijas projektā iecerētos grozījumus un papildinājumus. Krievijas impērijā šo projektu legalizēt neizdevās, jo juristi praktiķi un valdība atrada daudzas pretrunas un problēmas piedāvātajā projektā. Latvijā šo pretrunīgo ieceri legalizēja, iestrādājot autoritārai valstij atbilstošu notāra pakļautību izpildvaras struktūrai - tieslietu ministram, tā ierobežojot notāra kā tiesu varai piederīgas amatpersonas neatkarību un pakļautību

tikai likumam. Atjaunojot šo likumu spēkā XX gs. beigās, saskaņā ar valsts kontinuitātes ideju, atjaunota tika arī autoritārai valstij atbilstošā notariāta pastiprinātā sasaiste ar izpildvaru un tikai formālā saite ar tiesu varu. Jāatceras, ka Ulmaņa valdīšanas laikā ne tikai nebija varas dalīšanas, bet bija apturēta arī Satversmes darbība, un līdz ar to nevar runāt par neatkarīgas tiesu varas pastāvēšanu pēc 1934. gada. Formālā uzraudzība no apgabaltiesas puses tika kritizēta jau XIX gs. beigās Krievijas impērijas juristu publikācijās, bet šī problēma nav atrisināta līdz pat mūsu dienām. 1866. gada 14. aprīļa Likuma par notariātu „*Временное положение о нотариальной части*” sākotnējā redakcija paredzēja lielāku sasaisti starp notariātu un tiesu sistēmu, nekā tika iestrādāts 1904. gada projektā. Par iemeslu kalpoja tiesu lielā noslogotība un faktiskā nespēja pēc būtības kontrolēt notāru darbu, taču lielā mērā projektu neapstiprināja tieši šī iemesla dēļ. Tā vietā, lai meklētu jaunu risinājumu kā kontrolēt notariātu no tiesu varas puses, 1937. gada likuma autori pieņēma strīdīgo tieslietu ministra vadošo lomu notariāta organizācijā un uzraudzībā, kas atbilda autoritāras valsts nedalītās, izpildvaras rokās koncentrētās varas modelim.⁵ Līdzīgi ir arī ar zvērinātiem tiesu izpildītājiem.

Arī mūsdienā ***Latvijā jau vismaz 10 gadus ir apzināta problēma – pārāk lielā tiesu varas sasaite ar izpildvaru.*** Jau XXI gs. pirmajos gados valsts apzināja problēmu un ķērās pie risinājumu meklēšanas. Tiesu administrācijas kā LR Tieslietu ministrijas padotības iestādes izveidošana 2003. gadā, saskaņā ar respondentu viedokļiem, tiesu varas neatkarības stiprināšanu nevar nodrošināt. „Tiesu administrācija veic rajonu (pilsētu) tiesu, administratīvās rajona tiesas, zemesgrāmatu nodaļu, apgabaltiesu un administratīvās apgabaltiesas organizatorisko vadību, kā arī nodrošina Tiesu ekspertu padomes un Tiesu ekspertu reģistra darbību.”⁶ Tiesu administrācija ir izpildvaras sastāvdaļa. Turklāt jau normatīvā bāze pašu Tiesu Administrāciju vairāk saista ar izpildvaru, nekā ar likumdevēju. Tiesu administrācija ir izveidota nevis ar likumu, bet ar Ministru kabineta noteikumiem kā Tieslietu ministrijas pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. Tas viss apstiprina ievērojamu tiesu varas piesaisti izpildvarai, kāda bija vēsturiskajā modelī pirms varas dalīšanas jeb autoritārā valstī. Vēsturiski analizējot, Tiesu administrācija tika veidota kā pārejas posms, lai sagatavotu daudz neatkarīgākas

⁵ Osipova, S. Latvijas notariāta funkcijas un tā sniegtās juridiskās palīdzības pieejamība, to izvērtējums. Rīga, 2009., 32. lpp. <http://latvijasnotars.lv/lv/actual/posts> (aplūkots 9.11.2009.)

⁶ 27.11.2007. MK noteikumi Nr.817//Latvijas Vēstnesis.- Nr. 195 (3771).- 05.12.2007

institūcijas – Tieslietu padomes izveidošanu. To apliecina 2003. gada publikācijas:

„Saskaņā ar Tieslietu ministrijas izstrādāto Tiesu administrācijas koncepciju, kas Ministru kabinetā tika akceptēta 2003.gada 26.augustā, Tiesu administrācijas izveidošana ir tikai pirmais posms izpildvaras ietekmes samazināšanā uz tiesu sistēmu valstī. Otrais posms sākās šā gada 1.aprīlī, pārņemot funkcijas no Tieslietu ministrijas. Trešajā posmā, saskaņā ar Tiesu iekārtas likumprojektu, tiks izveidota tiesu darba koordinējoša un padomdevēja institūcija - Tieslietu padome, kuras sastāvā būs Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Satversmes tiesas priekšsēdētājs, tieslietu ministrs, Saeimas juridiskās komisijas priekšsēdētājs, Valsts cilvēktiesību biroja direktors, augstskolu Rektoru padomes delegēts pārstāvis no tieslietu doktoru vidus, viens no Augstākās tiesas tiesnešu vidus ievēlēts tiesnesis, četri Tiesnešu konferencē ar vienkāršu balsu vairākumu ievēlēti tiesneši. Tieslietu padomes darbā ar padomdevēja tiesībām piedalīsies Tiesu administrācijas vadītājs, ģenerālprokurors un Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētājs.”⁷

2003. gadā Tieslietu ministrs Aivars Aksenoks izstrādāja un Ministru kabineta 2003.gada 28.augusta ar rīkojumu Nr.547 apstiprināja „Tiesu administrācijas koncepciju”⁸, kuras ievadā minēts:

1. *„Problēma.*

Latvijas tiesas joprojām ir ļoti atkarīgas no izpildvaras. Tieslietu ministrija joprojām ne tikai izstrādā un pārrauga tiesu sistēmas politiku, bet arī īsteno pārvaldes, pārstāvniecības un administrēšanas pilnvaras pār to.

2. *Mērķis.*

Izveidot neatkarīgu tiesu pašpārvaldi.

3. *Risinājums.*

Pāreja uz tiesu pašpārvaldi tiek veikta pakāpeniski turpmāk norādītajos posmos:

<i>1.posms</i>	<i>No 2004.gada 1.janvāra</i>
<i>Notiek Tieslietu ministrijas reorganizācija un</i>	

⁷ Otrais solis tiesu varas neatkarības stiprināšanā. 02.04.2004 <http://www.tiesas.lv/index.php?id=1678> (aplūkots 9.11.2009.)

⁸ „Tiesu administrācijas koncepcija”2003.gada 28.augusta LR MK rīkojums Nr.547 <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file38768.doc> (aplūkots 9.11.2009.)

<i>Tiesu administrācijas kā Tieslietu ministrijas padotībā esošas institūcijas izveidošana.</i>	
<i>2.posms Tiesu administrācija pārņem galvenās tiesu darba nodrošināšanas funkcijas</i>	<i>No 2004.gada 1.aprīļa</i>
<i>3.posms Tiek izveidota tiesu darba nodrošināšanas un Tiesu administrācijas koordinējošā institūcija - Tieslietu padome</i>	<i>No 2004.gada 1.maija</i>
<i>4.posms Tieslietu padome kļūst par neatkarīgu Satversmē noteiktu institūciju, kas pārstāv un vada tiesu varu. Tiesu administrācija pāriet Tieslietu padomes padotībā</i>	<i>No 2005.gada 1.janvāra</i>

LR valdība rīkojās, balstoties uz nopietniem pētījumiem, t.sk., starptautiski atzītu ekspertu slēdzieniem. No Latvijas ekspertiem slēdzienu sagatavoja Guna Kaminska „Stratēģija tiesnešu atlasei, apstiprināšanai amatā un kvalifikācijas klašu piešķiršanai”⁹. No starptautiskiem ekspertiem var minēt Dr. iur. Patrīcijas Nūnanas (*Patricina Noonan*) 2003. gada slēdzienu: „Salīdzinošais ziņojums: Tiesnešu atlases, amatā iecelšanas un paaugstināšanas kritēriji Latvijā.”¹⁰ Arī P.Nūnana izmantoja likumu analīzi, savienotu ar intervijām ar ekspertiem, analogiski šim pētījumam. Slēdziena daļa, kura satur Likuma par tiesu varu kritiku, atstāj iespaidu, ka eksperte nāk no citas tiesiskās tradīcijas, proti, pieder anglo-amerikāņu tiesību izpratnei, taču iebildumi ir vērā ņemami, pielāgojot tos kontinentālās Eiropas tiesību izpratnei. Taču attiecībā uz varas dalīšanas reālu nodrošināšanu un varas atzaru neatkarību visilgstošākā pieredze ir tieši Lielbritānijas un ASV juristiem. Tātad pirms 6 gadiem LR ieguldīja naudu izpētē, apzināja tiesu neatkarības apdraudējumus, izstrādāja darbības stratēģiju un ... līdz galam to nerealizēja.

⁹ Kaminska G. Stratēģija tiesnešu atlasei, apstiprināšanai amatā un kvalifikācijas klašu piešķiršanai. Rīga, 2003., <http://www.at.gov.lv/files/docs/petijumi/petijums.strategija.pdf> (aplūkots 9.11.2009.)

¹⁰ Nūnana P. Salīdzinošais ziņojums: Tiesnešu atlases, amatā iecelšanas un paaugstināšanas kritēriji Latvijā. http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4361 (aplūkots 9.11.2009.)

Pa šiem sešiem gadiem 2003. gadā apzinātie riski nav mazinājušies vai zuduši, tāpēc nopietni apsveramas ir arī piedāvātas stratēģijas to pārvarēšanai.

Tieslietu padome ir veiksmīgs risinājums, lai garantētu tiesu varas lielāku institucionālo neatkarību, pašattīrīšanos un tiesu varas struktūru (tiesa, prokuratūra, advokatūra, notariāts, tiesu izpildītāji) kopīgu darbību. Svarīgi, lai tieslietu padome būtu lemjoša nevis konsultējoša institūcija. Lēmējbalss varētu piederēt tiesu varas pārstāvjiem, bet izpildvaras, likumdevēja un juristu no akadēmiskām aprindām (profesūras) loma varētu būt konsultatīva.

1.3.1. Tiesas institucionālā neatkarība

Respondentu viedokļi par tiesu institucionālo neatkarību diezgan krasi atšķīrās vairākos aspektos.

Aptaujātie tiesneši pārsvarā uzskatīja, ka šobrīd pastāvošais tiesu varas izveidošanas mehānisms (tiesnešu iecelšana un atcelšana) kopumā ir diezgan optimāls, izņemot jautājumu par tiesnešu karjeras virzību tiesu sistēmas iekšienē. Lielā pārsvarā tiesneši atzina, ka mehānisms, kurā tiesnešus sākotnēji apstiprina Saeima ir pieņemams, jo arī tas nodrošina varu savstarpējo kontroli.

Ir arī atšķirīgs viedoklis, ka Saeimai nedrīkstētu būt tiesības iecelt tiesnešus, ka tiesnešu apstiprināšana amatā varētu notikt ar Valsts Prezidenta vai Tieslietu padomes aktu. Kā argumenti tam parasti tiek minēts tas, ka šāda kārtība padara tiesnesi atkarīgu no deputātiem, turklāt deputāti neesot pietiekami kompetenti, lai spētu izvērtēt tiesneša amata kandidātu. Šāds viedoklis nebūtu atbalstāms, jo neviens no šiem argumentiem neiztur nopietnu kritiku. Pirmkārt, tiesneša neatkarība, kā atklājās pētījumā (skat.nākamo sadaļu), ir atkarīga tikai no paša kandidāta personības. Turklāt abos variantos tiesnešu iecelšana pazaudē reālo saikni ar valsts varas vienīgo leģitīmācijas avotu – tautu. Valsts prezidenta amats parlamentārā republikā politiski ir pārāk vājš, lai tas spētu izturēt trešās varas izveidošanas atbildību, turklāt Satversme nosaka, ka Valsts prezidents nav politiski atbildīgs, respektīvi, neatbild tautas priekšā. Savukārt šīs funkcijas nodošana Tieslietu padomes kompetencē izsauc iebildes, ka tādā gadījumā tiesu vara izietu no jebkādas citu varu kontroles. **Tikai Saeimai ir tiesības lemt tautas vārdā pilnvarojot tiesnešus, jo**

tikai Saeimai ir tautas tiešs pilnvarojums un tāpēc atbilstoša leģitimitācija bāze. Nelielas domstarpības bija jautājumā, vai Saeimai vajadzētu vai nevajadzētu pamatot atteikumu apstiprināt kādu kandidātu, taču lielākoties tika atbalstīts viedoklis, ka Saeima, tāpat kā tiesa, ir neatkarīga un ka tās formāla motivācija nebūtu jāprasa. Gadījumi, kad Saeima nav apstiprinājusi tiesneša amata kandidātu, tika uzskatīti par ļoti retiem izņēmuma gadījumiem, kuri nenorāda uz sistēmisku problēmu. (Arī tauta neievēl visus deputātu kandidātus, vai tāpēc meklēt kādu citu Saeimas elektorātu?). Turklāt, kā Administratīvo tiesnešu konferencē 25.11.2009 Latvijas Universitātes Mazajā aulā izteicās bijušais Saeimas deputāts un bijušais Saeimas Juridiskās komisijas vadītājs, tad ir bijuši arī daži gadījumi, kad tiesnešu atlases sistēma ir pieļāvusi kļūdas, un ka tikai pateicoties kontrolei no likumdevēja puses, šajos gadījumos ir izdevies novērst nepiemērotu personu nonākšanu tiesu sistēmā (kā piemērs tika minēts dažu tiesnešu neapstiprināšana, kuri bija iesaistījušies politikā). Tādējādi, ja (šobrīd tikai pieņēmuma līmenī) pastāv tiesnešu politiskā ietekmējamība no Saeimas deputātu puses, balstīta uz tiesneša iecelšanas procesu, tad problēmas sakne darba grupas ieskatā ir nevis apstākļi, ka Saeima apstiprina tiesnešus, bet gan nepiemērotu (pakļāvīgu un ietekmējamu) kandidātu virzīšana apstiprināšanai Saeimā.

No iepriekšējās diskusijas par tiesnešu sākotnējo iecelšanu amatā atsevišķi jānodala jautājums par tiesneša tālāko karjeras virzību tiesu sistēmas iekšienē. Šajā jautājumā viedokļi bija viennozīmīgi, proti, ka Saeimai šo jautājumu nevajadzētu lemt, un ka tas būtu nododams, visdrīzāk, Tieslietu padomes kompetencē.

Aptaujās parādījās arī viedoklis bija, ka šāda kārtība **var radīt** politisku ietekmi uz lietu izspriešanu. Kā piemērs tika minēts tas, ka šobrīd tiesā ir lietas par politisko partiju finansēšanas kārtības pārkāpumiem, un pastāv bažas, ka tiesneši varētu baidīties šādas lietas izskatīt, jo politiskajai partijai nelabvēlīga sprieduma rezultātā tiesnesis varētu sagaidīt viņam nelabvēlīgu balsojumu Saeimā. Šīs bažas daļēji atspēko tas, ka Saeimas un tiesnešu darbības laikiem ir dažādi termiņi, Saeima periodiski tiek pārvēlēta, tas nozīmē, ka par tiesnesi nākotnē lemjošā Saeimas sastāvā vismaz daļēji būs citi deputāti un citi politiskie spēki. Turklāt Saeima ir koleģiāla organizācija, kurā ir pārstāvēti dažādi politiskie spēki, t.sk. opozīcija, kura zināmā mērā nodrošina arī Saeimas iekšējo kontroli. Otrkārt, šī problēma ir novēršama arī pilnībā – nododot tiesneša pārapstiprināšanas

funkciju Tieslietu padomei, tādējādi atņemot Saeimas deputātiem jebkādas potenciālās iespējas atiebties kādam tiesnesim par nelabvēlīgu nolēmumu.

Tika izteikts viedoklis, ka tiesnešu atkarība no izpildvaras ir bīstamāka nekā no likumdevēja varas, un ka šajā aspektā problēmas ir lielākas. Piemēram, kārtībā, kādā tieslietu ministrs virza tiesneša kandidātu, ir saskatāma politiska ietekme, jo ministrs var nevirzīt rajona (pilsētas) tiesneša kandidātu apstiprināšanai pat tad, ja saņemts pozitīvs tiesnešu pašpārvaldes atzinums. Šāda vienpersoniska ministra tiesība tiesneša dosjē „ielikt atvilktnē” ir potenciāli bīstamāka, nekā 100 deputātu balsojums Saeimā, jo šāda viena cilvēka rīcība nav tik caurspīdīga un pārskatāma.

Šobrīd pastāvošā tiesnešu iecelšanas sistēma kopumā pietiekami labi nodrošina tiesu varas kontroli no pārējo divu valsts varas atzaru puses. Vienīgās nopietnās izskanējušās bažas, ka tiesneši varētu ietekmēties politiskā spiediena uz viņu karjeru dēļ, ir salīdzinoši vienkārši risināmas – nosakot, ka Saeimas funkcijās ietilpst tikai tiesneša sākotnējā apstiprināšana, bet ne karjeras virzība tiesu sistēmas iekšienē. Ja tas tiek izdarīts, tad tiesnesi vairs šādā ceļā politiski ietekmēt nebūs iespējams.

1.3.2. Tiesu finansiālā neatkarība

Aptaujātie tiesneši akcentēja, ka galvenais izpildvaras patiesi nopietnais ietekmes līdzeklis pār tiesu ir tiesu budžeta sastādīšana. Liela daļa tiesnešu, t.sk. tiesu priekšsēdētāji, izteica viedokli, ka tiesu budžets būtu jāstāda tiesu sistēmas iekšienē (līdzīgi kā Saeimā tiek sastādīts Saeimas budžets), nevis valdībā. Kā viens no risinājumiem varētu būt nodot tiesu budžeta sastādīšanas funkciju Tieslietu padomei, ja tāda tiktu izveidota.

1.3.3. Tiesneša profesionālā neatkarība (lietu spriešana)

Visi aptaujātie tiesneši atzina, ka tiesneša neatkarība lietu izspriešanā kopumā ir augsta. Tas attiecas gan uz likumā nostiprinātās neatkarības formāli tiesisko pusi (likumā iestrādātie mehānismi ir gan pietiekami, gan adekvāti), gan arī uz faktisko stāvokli (proti, nav vērojami mēģinājumi šo neatkarību ietekmēt).

Atsevišķi respondenti, kuriem ir ilgāks darba stāžs saistībā ar tiesu varu, atzīmē, ka tiesas neatkarība ir ievērojami augstāka, nekā Latvijas PSR. Pirmais veiksmīgais solis uz

neatkarīgas tiesu varas veidošanu ir bijis vēl padomju varas laikā noteiktais ierobežojums, ka tiesneši nevar būt politisko partiju biedri. Citējot 17.12.1993. Latvijas tiesu 75. gadadienai veltītajā svinīgajā sanāksmē Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētāja Gvido Zemribo runu: „*It sevišķi es gribu minēt vienu lietu, kurai bija pievērsta sevišķa sabiedrības uzmanība. Tā bija Lujāna lieta. Modris Lujāns bija jauns puisis –demonstrants, kuru milicija arestēja. Latvijas PSR Prokuratūra un VDK gribēja ar šo cilvēku izrēķināties un viņu bargi sodīt, lai līdz ar to iegrozotu un iebaidītu visu atmodas kustību. Viņam tika celta ļoti smaga apsūdzība, un tādēļ lietu nodeva Augstākajai tiesai. Lujānu attaisnoja. Tas notika vēl 1989. gadā. Nekad līdz tam ne Latvijā, ne Padomju Savienībā vispār nevienu politiskā lietā tiesa nebija iedrošinājusies attaisnot. Pēc tam, protams, sākās milzīgs spiediens pret Augstāko tiesu. Ar preses palīdzību centās mūs nomelnot. Partijas reakcionāri funkcionāri centās pret mums izdarīt spiedienu. Taču drīz viņi saņēma no Augstākās tiesas gluži negaidītu atbildi. Augstākās tiesas plēnums sanāca uz ārkārtēju sēdi, kurā pieņēma lēmumu izmantot likumdošanas iniciatīvas tiesības un iesniegt likumprojektu, kas nosaka, ka tiesnesis nevar būt nevienas partijas biedrs. Nekad neesmu mūsu plēnuma zālē tādus aplausus dzirdējis. Ne pirms tam, ne pēc. Pats interesantākais, ka pēc mana ziņojuma Augstākā Padome 1990. gada sākumā šo projektu arī pieņēma. Šim lēmumam nebija precedenta toreizējā Padomju Savienībā. Un līdz ar to visi Latvijas tiesneši atbrīvojās no Komunistiskās partijas diktāta.*”¹¹ Minētais apliecina, ka tiesneši apzinās savas neatkarības svarīgumu.

Tai pašā laikā visi aptaujātie tiesneši atzina, ka teorētiski tiesneša ietekmēšanās ir iespējama, taču, ja arī tas notiek, tad nevis sistēmiskā, bet individuālā līmenī (piemēram, ietekmēšanās no cita tiesneša, pazīstama advokāta vai politiķa, korupcijas gadījumi u.tml.). Respondenti, kuri ieņēma tiesneša amatu arī padomju laikā, lielākoties izteica viedokli, ka arī tajā laikā „telefona tiesības” darbojās ne vienmēr un ka tas ir bijis atkarīgs no tā, vai konkrētais tiesnesis pakļāvās norādījumiem vai nē. Tādējādi ir redzams, ka, ja personai ir iekšējā neatkarības sajūta, tad tā vienkārši nepakļausies politiskam vai administratīvam spiedienam. Tas liecina par tiesneša kā nobriedušas un godīgas personības faktora lomu šīs problēmas risināšanā.

¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētāja Gvido Zemribo runa Latvijas tiesu 75. gadadienai veltītajā svinīgajā sanāksmē 17.12.1993. Tiesu pilī. <http://www.at.gov.lv/lv/about/chairman/speeches/1994/20090424-copy/?print=1> (aplūkots 9.11.2009.)

Šādi ietekmēšanās gadījumi ir ļoti grūti konstatējami, tādēļ šīs problēmas risināšanā akcents jāliek uz adekvātu cenzu noteikšanu, tiesnešu kandidātu atlasīšanu, apstiprināšanas procedūrām, pārbaudes laiku, tiesnešu juridiskās kultūras un ētikas nostiprināšanu.

Arī citi pētījuma ietvaros aptaujātie respondenti vērtē tiesnešu individuālo neatkarību kā augstu (viens no retajiem jautājumiem, kurā izpaužas respondentu vienprātīgs viedoklis).

Plašākā sabiedrībā gan viedoklis par tiesu neatkarību reizēm nav tik glaimojošs. Respondenti lielākoties uzskata, ka sabiedrība bieži apšaubā tiesas spriešanas neatkarību, jo katrā lietā ir zaudējusī puse, kuru neapmierina konkrētais spriedums. Šāds cilvēks, it īpaši, ja viņš neizprot zaudēšanas iemeslus, ir neapmierināts un uzskata, ka „tiesa bija nopirkta vai citādi ietekmēta”. Ir nācies arī dzirdēt viedokli, ka atsevišķi pušu pārstāvji šādi attaisnojas sava klienta priekšā, zaudējot lietā. Līdz ar to šis viedoklis par tiesu varas atkarību nevar tikt aplūkots kā objektīvi pamatots.

1.4. Pārprastā „neatkarība”

Tai pat laikā jāatzīmē tiesnešu neatkarības ne tik pozitīvie aspekti. Respondenti uzsver, ka ne tikai dažādās Latvijas tiesās, bet pat vienas tiesas dažādi tiesas sastāvi, ne tikai analogiskās, bet pat lietās, kas ir praktiski identiskas (atsevišķu prasību iesniedzēji ir vienas likvidētas ražotnes darbinieki ar vienādiem darba līgumiem, u.t.t.), spriež būtiski atšķirīgi. Tiesneši ir neatkarīgi, katrs no viņiem likumu var traktēt atšķirīgi, tāpēc arī atšķiras spriedumi līdzīgās lietās. Tātad no vienas puses var secināt, ka tiesnešu brīvība, spriežot tiesu, ir panākta. No otras puses, respondentu atbildēs parādās ar ironiju teiktas atziņas, ka atsevišķi tiesneši esot „pat pārāk neatkarīgi”, proti, ka procesa rezultāti un pat pats process tiesās pilnīgi analogiskās lietās ir tik dažādi, ka tos ir grūti prognozēt pat kompetentam juristam. *Tiesnešu neatkarība ir cieši saistīta ar tiesnešu kompetenci un cilvēcisko atbilstību amatam, citādi tiesas spriešanas neatkarība var tikt izmantota kā vairogs pret sabiedrības prasībām pēc skaidrojuma par to, kāpēc tieši šādi ir risināta lieta.*

Šāda situācija būtiski pasliktina tiesu darbības efektivitāti, palielinot pārsūdzēto lietu skaitu, un arī mazina sabiedrības uzticību tiesai. Līdz 02.12.2002 bija spēkā likuma „Par tiesu varu” 49.p.2.d. norma šādā redakcijā: „Plēnums pieņem tiesām saistošus

izskaidrojumus par likumu piemērošanu”. Normas mērķis bija nodrošināt vienveidīgu tiesu prakses piemērošanu tajās lietu kategorijās, par kurām AT Plēnums bija pieņēmis lēmumus. Neapšaubāmi, tas ierobežoja tiesnešu neatkarību. Ar 31.10.2002 likumu šī norma tika grozīta un izteikta šādā redakcijā: „*Plēnums apspriež aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus*”. Rezultātā tiesnešu neatkarība tika paaugstināta. Taču, tā kā šis likvidētais mehānisms netika vienlaikus kompensēts ar citiem adekvātiem mehānismiem, radās jauna, taču cita veida problēma – tiesu prakses sadrumstalotība, kura respondentu skatījumā bieži vien pārsniedz saprātīgas robežas. Citiem vārdiem sakot, tiesnešu neatkarības stiprināšana notika uz tiesu prakses kvalitātes rēķina. Diez vai atgriešanās pie vecā principa būtu pamatota, tādēļ šī problēma ir risināma tiesu efektivitātes paaugstināšanas kontekstā, piemēram, paaugstinot tiesnešu kvalifikāciju, uzlabojot informācijas apriti un pieredzes apmaiņu tiesu starpā, nodrošinot tiesnešu regulāru apmācību un veicot citus kvalifikācijas uzturēšanas un paaugstināšanas pasākumus, kā arī nodrošinot tiesu spriedumu (ne tikai judikatūras, bet tieši – spriedumu) plašu publisku pieejamību.

Galvenais priekšnoteikums tam, lai persona varētu realizēt tiesības uz taisnu tiesu, ir neatkarīga tiesu vara. Taču absolūti neatkarīga vara var apdraudēt personas tiesību ievērošanu, jo pat funkcionāli nelielu, taču nekontrolētu un neierobežotu varu var izmantot patvaļīgi pretēji sabiedrības interesēm. Attiecībā uz tiesu varu to apstiprina intervijas ar respondentiem. Proti, intervijās ir sniegta informācija par to, ka atsevišķi tiesneši attiecībā pret lietas dalībniekiem un to pārstāvjiem atļaujas uzvesties, pārkāpjot jebkādas pieklājības normas (piemēram, metot pa tiesas sēdes zāli lietas dalībnieka pārstāvja iesniegtos dokumentus, atļaujoties izteikt piezīmi par fiziskas personas/juridiskas personas vārdu/ nosaukumu, klieudzot uz lietas dalībnieku, stāstot par savu pieredzi un mācot, kā pusei vajadzēja rīkoties pareizi, u.t.t.), uzvedas neobjektīvi, jau sēdes gaitā paužot atbalstu vienai no pusēm vai izsakoties pirms sprieduma par apsūdzētā vainu u.tml.

Tiesnesim pušu strīdā ir jābūt neieinteresētam trešajam (vāc. *Richter als unbeteiligter Dritter*). Tas ir princips, kas darbojas jebkurā prāvā, lai objektīvi izsvērtu informāciju un

balstoties uz tiesībām pieņemtu lēmumu.¹² Tiesnesim jābūt *neitrālam*, izskatot jebkuru tiesas prāvu. Taču realitāte šobrīd mēdz būt visai tālu no šī likumā noteiktā uzstādījuma.

Aptaujas rāda, ka, acīmredzot, ir tiesneši, kuri pārprot savu neatkarību, sajaucot to ar visatļautību. Pētniekus pārsteidza dažādu respondentu (šie respondenti ir piedalījušies tiesas sēdēs, bet paši nav tiesneši, vai vēl nebija tiesneši, kad saskārās ar tiesnešu patvaļu) no savas pieredzes minēto piemēru skaits. Zīmīgi, ka šie piemēri ir no dažādām Latvijas tiesām (ģeogrāfiski aptverot praktiski visu valsts teritoriju), kas apliecina, ka problēma ir visā sistēmā: gan rajona (pilsētu) tiesu, gan apgabaltiesu līmenī.

Latvijas prakse apliecina – arī ierobežotu, taču ne no viena neatkarīgu varu var izmantot neprasmīgi, amorāli, savtīgi, pretēji sabiedrības interesēm, pārvēršot patvaļā. Tas, kā šāda vara tiek izmantota, lielā mērā ir atkarīgs no tiesneša personības, taču jāatceras, ka sabiedrība sagaida likumīgu un vienveidīgu tiesas prāvas kultūru un tiesu praksi, tāpēc nepietiek paļauties uz faktu, ka ievērojami lielākā daļa tiesnešu ir godprātīgi un profesionāli pilda savus amata pienākumus un runa ir par atsevišķiem gadījumiem un dažiem tiesnešiem. Nejaušības princips lietu izvēlē, ko skatīt katram konkrētam tiesnesim, nosaka, ka katrs no mums var nokļūt pie tā retā tiesneša, kurš ir pārpratis savu neatkarību.. *Tāpēc tiesu varai no vienas puses ir jānodrošina neatkarība, bet no otras puses - ir jābūt iekšējai un ārējai kontrolei, lai neatkarība nepārtaptu visatļautībā un tiesnešu patvaļā. Līdz ar to ir jārunā nevis par tiesneša absolūtu neatkarību, bet gan par neatkarības jēdziena saturu un tā robežām. Nevienas varas atzars nevar būt absolūti neatkarīgs, jo demokrātijā katru, kas strādā valsts vārdā ierobežo tautas suverenitāte, uz kuras bāzes tiek deleģētas funkcijas valsts institūcijām.*

No Satversmes 83.p., gan no Likuma "Par tiesu varu" 1.p.2.d. izriet, ka tiesneša neatkarība nav absolūta: „*Tiesnesis ir neatkarīgs un pakļauts tikai likumam.*”¹³. Diemžēl diskusijās par tiesnešu neatkarību, visbiežāk akcents tiek likts uz šīs tiesību normas pirmo pusi (neatkarību), atstājot novārtā normas otro pusi (tiesneša pakļautību tiesībām). *Tiesneša neatkarība nevar pastāvēt atrauti no tiesneša pakļautības tiesībām.* Šis apsvērumus ir obligāti ņemams vērā, iztulkojot tiesnešu neatkarības jēdzienu.

---

¹² Noll P. Gesetzgebungslehre.- Hamburg: Rowohlt, 1973.- S. 128.

¹³ Jāņem gan vērā, ka jēdziens „likums” šeit ir lietots plašākā, resp. „tiesību” nozīmē nekā normatīvais akts, proti, tiesnesis ir pakļauts tiesībām.

2. Tiesas darbības efektivitāte

2.1. Efektivitātes vērtējums un iespējamie kritēriji

Tiesu varas darbības efektivitātes vērtēšanā par pamatu tika ņemti divi kritēriji: lietu izskatīšanas ātrums un pārsūdzēto spriedumu apjoms. Turklāt otrais kritērijs jāatzīst par mazāk svarīgu, jo jāņem vērā, ka dažādu faktoru ietekmē tiek pārsūdzēti arī pareizi un pamatoti spriedumi.

Pētījuma gaitā tika izvirzīts uzdevums – konstatēt, kādi faktori ietekmē tiesu efektivitāti, sadalot šos faktorus vairākās grupās – strukturālie, funkcionālie, procesuālie faktori, kā arī informācijas pieejamības un juridiskās kultūras ietekme uz tiesāšanās ilgumu.

2.2. Lietu izskatīšanas termiņi

Visi respondenti pilnīgi viennozīmīgi atzina, ka lietu izskatīšanas termiņi praksē ir nesamērīgi gari, un ka tas attiecas uz visām lietu kategorijām. Šobrīd lietas visās trijās instancēs kopsummā tiek izskatītas līdz pat 3-5 gadiem, kas ir nesamērīgi ilgs laiks. Īpaši traģiska situācija esot komercstrīdos un administratīvajos strīdos, kur puse ir komersants. Ņemot vērā komercdarbības specifiku, strīdi būtu jāizskata minimālos termiņos, jo parāda ilgstoša neatgūšana apdraud normālu komercdarbību ne vien pašam komersantam, bet arī tā kreditoriem, kuriem savukārt ir savi kreditori utt. Tas pats attiecas uz administratīvo strīdu, piemēram, ar Valsts ieņēmumu dienestu: komersanta norēķinu konta bloķēšana no VID puses visbiežāk ir līdzvērtīgs nāves spriedumam attiecīgajam komersantam.

Respondenti tika aptaujāti par optimāliem termiņiem lietu izskatīšanai dažādās tiesu instancēs un dažādos tiesu procesos. Respondenti uzsvēra, ka jānodala termiņi dažādos procesos. Administratīvajam procesam ir jābūt operatīvākam, jo strīds visātrāk kļūst maznozīmīgs iesniedzējam, turklāt, ja valsts reāli aizskārusi personas intereses, tad valstij pašai šis aizskārums visātrākā laikā jānovērš. Tomēr respondenti uzsver, ka arī administratīvajā procesā jānodala lietas pēc to sarežģītības, jo nevar prasīt to pašu izskatīšanas ātrumu CSDD soda jautājumā un sarežģītā lietā par nodokļu aprēķinu. Respondenti uzskata, ka administratīvajā procesā maznozīmīgas lietas ir jāizskata maksimums 2 instancēs līdz pusgadam, bet sarežģītākās izskatot trīs instancēs nedrīkst pārsniegt gadu. Prokurori uzsver, ka viss process krimināllietā izskatot 3 instancēs

nedrīkst pārsniegt gadu, taču ar atrunu, ka tas nav attiecināms uz sarežģītiem ekonomiskiem noziegumiem. Civillietās kā augstākā robeža tika minēta 1,5 gadi. Tiesneši šajā jautājumā bija nedaudz rezervētāki, taču arī viņuprāt lietas izskatīšanas laiks pat sarežģītākajās lietās gadījumos nedrīkstētu pārsniegt pusotru gadu visās trijās instancēs pēc formulas $6+6+6 = 18$ mēneši (tagad 18 mēneši var pāriet tikai pirmajā instancē). Vairāki tiesneši uz šo jautājumu neatbildēja.

Taču respondenti uzsvēra, ka tempa kāpināšana nedrīkst notikt uz personas tiesību neievērošanas pamata (ierobežojot laiku paust savu viedokli tiesas sēdē, iesniegt pierādījumus) vai uz iztiesāšanas kvalitātes pamata. Tā, piemēram, saskaņā ar respondentu paustajām ziņām, lai kāpinātu krimināllietu izskatīšanas termiņus, 80% krimināllietu notiek bez pierādījumu pārbaudes, jo tam piekrīt advokāts un prokurors. Sekas – prokurori zaudē procesuālās iemaņas pierādījumu pārbaudē un tādējādi zaudē kvalifikāciju.

Iztiesāšanas termiņus ietekmē arī apjomīgie protokoli, kas ir pārtapuši stenogrammās. Agrāk tiesas sēžu sekretāre protokolēja sēdes gaitu pēc būtības, tagad tā tiek ierakstīta audio formātā, tad atšifrēta. Rezultātā pieaug protokola apjoms. Lai protokolētu pēc būtības, ir nepieciešamas ievērojamas zināšanas un izglītība, kas praksē nepiemīt lielai daļai strādājošo tiesas sēžu sekretāru. Respondenti uzskata, ka pastāv iespēja ietaupīt laiku un arī citur resursus, neprasot audioierakstu atšifrēt, bet padarot to pieejamu ieraksta formā visām ieinteresētajām personām.

Lietu izskatīšanas termiņus, it īpaši pēdējos gados, zināmā mērā negatīvi ietekmē arī pārāk garie spriedumi

Dati par lietu izskatīšanas ilgumu liecina, ka pēdējos trijos gados lietu sadalījums pēc izskatīšanas ilguma ir stabils un vairums lietu tiek izskatītas šādos periodos:

Civillietas	Līdz 3 mēn.	3-6 mēn.	6-12 mēn.	12-18 mēn.	18-24 mēn.
Pirmās instances tiesā	67-72 %	10-17%	8-10 %		
Apgabaltiesā	50-58%	14-21%		3-9%	11-16%

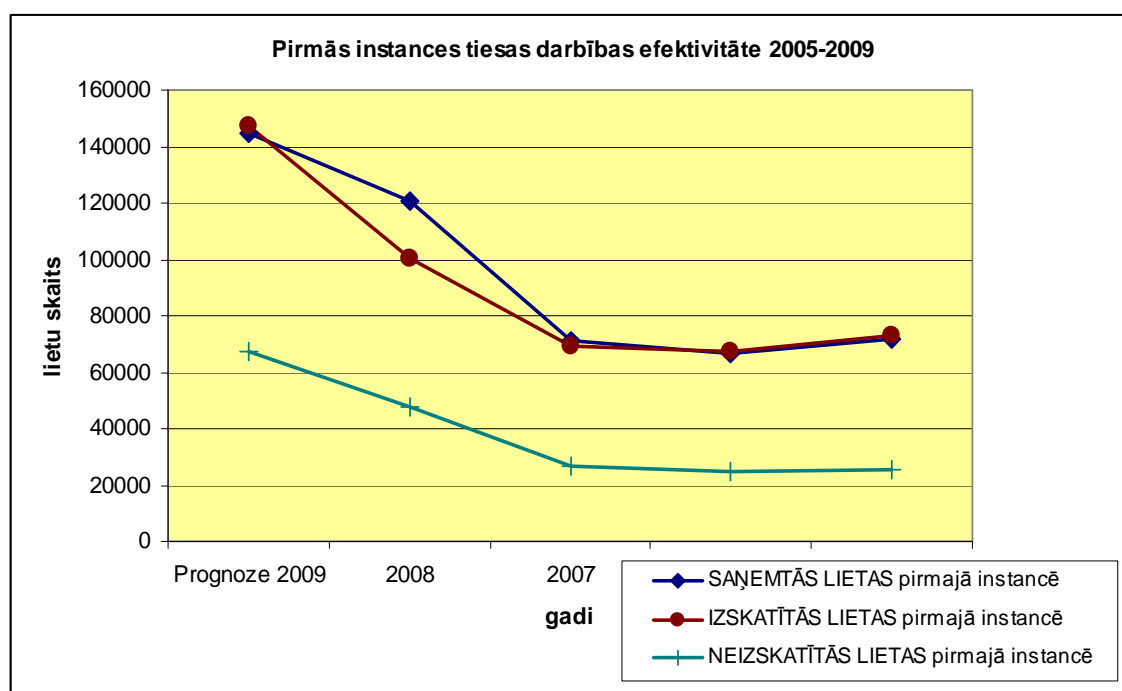
Krimināllietas	Līdz 3 mēn.	3-6 mēn.	6-12 mēn.	12-18 mēn.	18-24 mēn.
Pirmās instances tiesā	63-73%	15-20%	8-11%		
Apgabaltiesā	79-81%	13-15%	4-8%		

Administratīvās lietas	Līdz 3 mēn.	3-6 mēn.	6-12 mēn.	12-18 mēn.	18-24 mēn.
Pirmās instances tiesā	20%	20%		13-25%	25-30%
Apgabaltiesā			25-34%	43-50%	

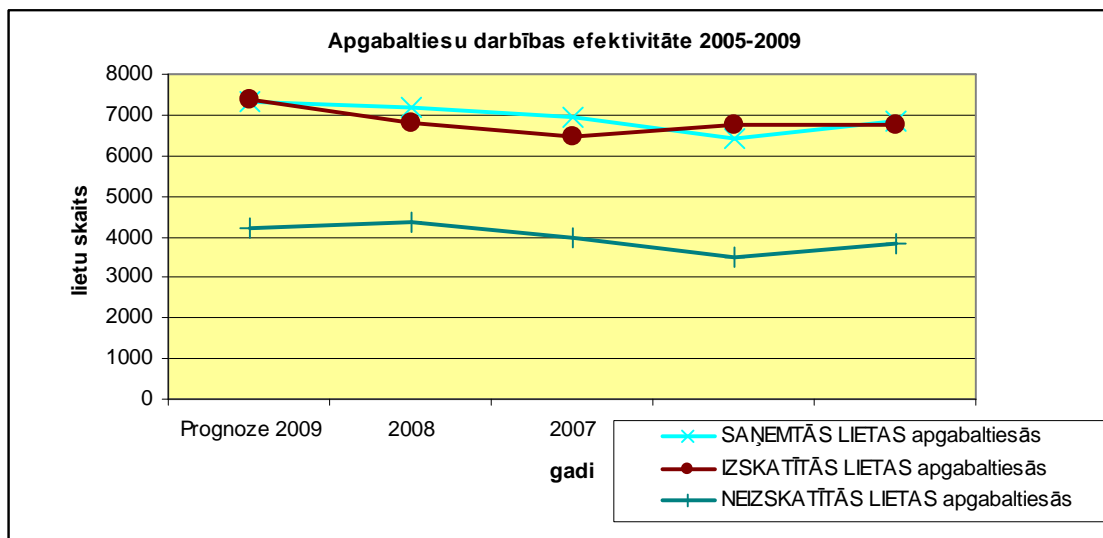
1.tabula

Resursi tiesu darba efektivitātes celšanai ir meklējami civillietu izskatīšanā apgabaltiesās un administratīvo lietu izskatīšanā abu līmeņu tiesās. Pie kam civilprocesa augstais ražīgums 1. instancē cieši saistīts ar bezstrīdus lietu skatīšanu ļoti ievērojamā apjomā!

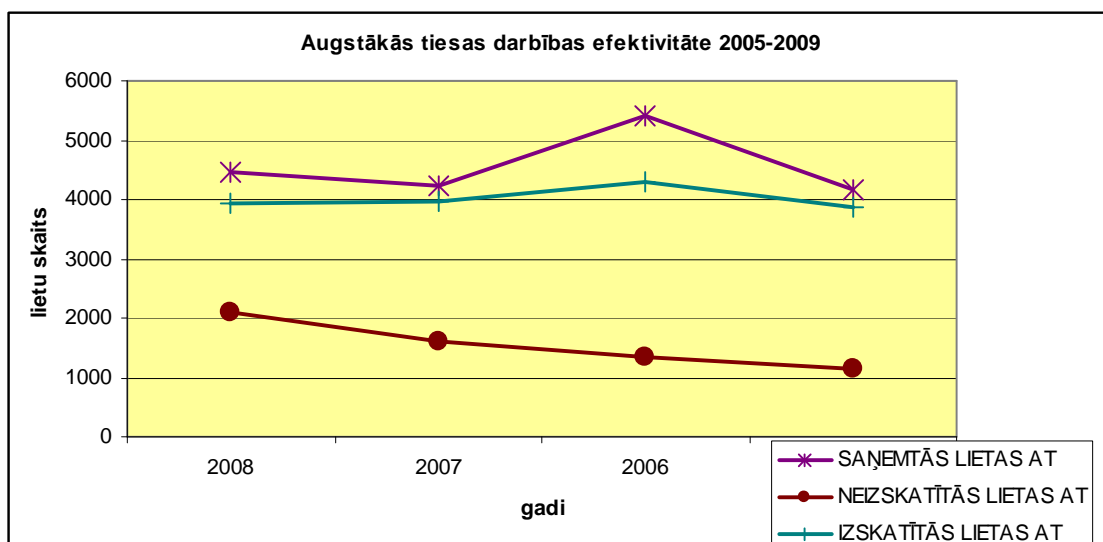
Vienlaikus jāsaprot, ka resursu atrašana īpaši jāveic pirmajā instancē, jo ir tendence pieaugt saņemto un nepabeigto lietu skaitam (skat.2.pielikumu).

1.grafiks

2.grafiks

3.grafiks

Faktiski var runāt par tendenci 2006.- 2009.g. samazināties izskatīto un nepabeigto lietu attiecībai:

1. pirmās instances tiesās no 2,9 līdz 2,1;
2. apgabaltiesās no 1,8 līdz 1,6.

Tas nozīmē, ka pirmās instances tiesās 2006.gadā izskatīts 3 reizes vairāk lietu nekā nepabeigto lietu skaits, bet 2009.gadā – vairs tikai 2 reizes vairāk.

Kritiska situācija izveidojusies apgabaltiesās 2009.g. I pusgadā, kad nepabeigto lietu skaits pārsniedz periodā izskatīto lietu skaitu. Tas statistiski apstiprina respondentu

viedokli, ka galvenās problēmas Latvijas tiesu sistēmā ir apgabaltiesas līmenī, kura ir gan 1. instances tiesa arvien augošam lietu skaitam, gan apelācijas instance, gan veic uzraudzību pār notāriem un tiesu izpildītājiem.

Augstākajā tiesā situācija ir stabila – vairāku gadu garumā nepabeigto un izskatīto lietu skaits ir visai līdzīgi.

Autori piedāvā risinājumus pirmās instances tiesas atslogošanai 2.3.sadaļā.

2.3. Tiesas efektivitātes institucionālās problēmas

2.3.1. *Struktūras problēmas*

Tiesas instances

Šobrīd Latvijā ne visas lietas pirmajā instancē piekrīt izskatīšanai rajona (pilsētas) tiesai, ir lietas, kura piekrīt apgabaltiesai kā pirmās instances tiesai. Tas rada slodzi uz apgabaltiesu, jo apgabaltiesa ir gan pirmās instances, gan apelācijas instances tiesa. Šāda lietu kārtība iespējams ir skaidrojama ar to, ka valsts uzskata, ka apgabaltiesas tiesneši ir vairāk pieredzējuši, nekā rajona (pilsētas) tiesu tiesneši. Lai gan, kopumā raugoties, tā ir taisnība, tomēr tas ir vājš attaisnojums modelim, kurā lieta atkarībā no prasījuma summas nonāk vai nu pilsētas (rajona) tiesā, vai apgabaltiesā. Tiesnesim ir jāizspriež līdzīgās lietas pēc vienotiem principiem un balstoties uz vienām un tām pašām tiesību normām neatkarīgi no prasības summas. Tiesnesis, kurš neprot atrisināt lietu, kurā prasība ir par lielu summu, visdrīzāk neprot atrisināt arī lietu par maznozīmīgu summu. Līdz ar to ***lietu sadalīšanai starp dažādu līmeņu tiesām atkarībā no prasības summas nav pietiekami nopietna racionāla pamata.***

Tas pats attiecas uz krimināllietām, kurās XX gs. 90. gados varēja piemērot nāvessodu, tādēļ tika virzītas uz apgabaltiesu, jo tajā pēc Likuma par tiesu varu sākotnējās redakcijas bija paredzēts izveidot zvērināto solu. Zvērinātā sola ideja ir grimusi nebūtībā, nāvessodu Latvijā nepiemēro, bet daļa krimināllietu joprojām tiek virzīta uz apgabaltiesu kā I instances tiesu, lai gan tam vairs īsti nav nekāda racionāla pamatojuma.

Lielākā daļa respondentu uzskata, ka veidojot sistēmu, kurā visas lietas vispirms nonāk rajona (pilsētas) tiesā, kā I instances tiesā, tad apelācijā apgabaltiesā, bet kasācijā Augstākajā tiesā, sakārtotu tiesāšanos Latvijā.

Šim nolūkam ir jāizņem no apgabaltiesu kompetences visas tās lietu kategorijas, kuras tās izskata kā pirmās instances tiesas.

Šis risinājums ir diezgan sarežģīts un resursietilpīgs šādu apstākļu ietekmē:

- 1) problēma šajā reformā būs cilvēciskais faktors, it īpaši no Augstākās tiesas palātu tiesnešu puses; jārisina jautājums par to, kas notiek ar Augstākās tiesas palātu tiesnešiem;
- 2) viennozīmīgi pieaugs pilsētu (rajonu) tiesu slodze, pārņemot 1. instances tiesvedības lietas no apgabaltiesām;
- 3) iespējams, pieaugs apgabaltiesu slodze, pārņemot apelācijas tiesvedības lietas no Augstākās tiesas, tādēļ it kā loģisks būtu solis Augstākās tiesas palātu tiesnešus pārcelt uz apgabaltiesām, taču ar šādu „pazemināšanu” var rasties problēmas; tomēr jāņem vērā, ka apgabaltiesu slodze, iespējams, nemaz tik daudz nepalielināsies, jo daļa lietu (visas 1. instances tiesvedības lietas) tiks nodotas pilsētu (rajonu) tiesām;
- 4) būs nepieciešami papildus resursi pilsētu (rajonu) tiesu un, iespējams, apgabaltiesu tiesnešu skaita palielināšanai, turklāt pilsētu (rajonu) tiesām šis palielinājums pat varētu būt būtisks;
- 5) šī reforma ir iespējama tikai ar rūpīgi izstrādātu pārejas perioda regulāciju līdz pat brīdim, kad pabeigtas izskatīt visas uzsāktās lietas tajās tiesās, kuru kompetencē šīs lietu kategorijas saskaņā ar jauno regulējumu vairs neietilps.

Risinājums Augstākās tiesas palātu tiesnešiem varētu būt viņu pārceļšanu uz Senātu. Tika izteikts viedoklis, ka tas būtiski atslogotu Senātu, kurš varētu lielāku uzmanību veltīt dziļākai jautājumu izpētei un judikatūras veidošanai. Alternatīvs risinājums ir Augstākās tiesas palātu tiesnešiem piedāvāt iespēju strādāt apgabaltiesā, saglabājot AT apmaksas līmeni. Saprātīgi būtu ļaut tiesnešiem pašiem izvēlēties vienu no šiem modeļiem. Vēl viens ceļš ir izmantot šos tiesnešus, iesaistot viņus Tieslietu padomes sastāvā. Protams, iespējami arī citi modeļi, bet galvenais ko visi respondenti uzsver, ka ***pārbūvei ir jābūt pārdomūtai un pakāpeniskai. Tā nedrīkst sagraut tiesisko kārtību, pat ne uz laiku dezorganizēt, un, pārbūves modeli izvēloties, ir jārespektē AT palātu tiesnešu tālākās***

karjeras iespējas.

Specializētās tiesas

Domājot par pārbūvi tiesu struktūrā ir apsverama ideja arī par specializēto tiesu izveidi, atsevišķu personām īpašu svarīgu jautājumu kategoriju ātrākai un kompetentākai izskatīšanai. Nevajadzētu atteikties no specializētu tiesu idejas vien tāpēc, ka lielākā daļa respondentu uzskata, ka administratīvo tiesu izveides mērķis – ātrs, lēts un vienkāršs process personas tiesību aizskārumos, kurus veikusi valsts, nav sasniegts. Administratīvo tiesu pluss ir tiesnešu specializācija, kura līdz apgabaltiesas līmenim nepastāv vispārējās kompetences tiesās. Tas, ko respondenti pārmet, administratīvo tiesu tiesnešiem – pārāk gari spriedumi, kuros ir ievērojamas atkāpes no lietas būtības, iesniedzēja gribas (prasības būtības) skaidrošana interpretējot, nevis no personas noskaidrojot (kas ir klajš personas pamattiesību ierobežojums, jo tikai persona pati var izšķirt, ko tā grib prasīt, pret ko celt iebildumus), u.c., analizējot praksi var secināt, ka sakņojas faktā, ka lielākā daļa administratīvo tiesnešu pirms tam nav bijuši vispārējo tiesu darbinieki vai tiesneši. Tātad viņiem nav pieredzes, lai veidotu jauno sistēmu, saskaņā ar pastāvošo tiesu darbības kultūru un tradīciju Latvijā.

Tomēr jāatzīst, ka specializētās tiesas ir salīdzinoši dārgs projekts, kurš diez vai tuvākajā laikā var tikt realizēts. Tādēļ alternatīvs un lētāks modelis ir vispārējās kompetences tiesas ietvaros specializēti tiesneši. Tiesnesim tiesas sēdē ir jāspēj izvērtēt advokātu un prokuroru teiktais, un gan prokurori, gan advokāti ir specializējušies. ***Tādēļ tikai specializēts tiesnesis ir spējīgs ātri un precīzi strādāt, izvērtēt specializēta advokāta un prokurora sniegto informāciju, pieņemt likumīgu un taisnīgu spriedumu.***

Tieslietu padome

Daudzi respondenti, kas tika aptaujāti pētījuma gaitā, minēja Tieslietu padomi, kā iespējami veiksmīgu risinājumu daudzām tiesu sistēmā pastāvošām problēmām, kuras izriet no tiesu varas neatkarības nodrošināšanas un kontroles pār tiesu varu nodrošināšanas. Viņi uzskata, ka Tieslietu padome, kura konsolidētu pārstāvjus no visām trim varām – parlamenta, valdības un tiesas, pieaicinot ekspertus no akadēmiskām aprindām, piemēram, LU JF profesoru padomes, spēs veiksmīgi risināt jautājumus par

tiesnešu atlasi, pārsūdzētiem disciplinārsodiem, t.sk. atstādināšanu no amata un citus ar to saistītus jautājumus. Arī respondenti no prokuratūras, zvērinātiem notāriem un zvērinātiem tiesu izpildītājiem redz Tieslietu padomi, kā institūciju, kas vieno visu tiesu varu, veido vienotus ētikas kritērijus, u.t.t. Tāpēc loģiski būtu Tieslietu padomē iekļaut pārstāvjus no visas tiesu varas sistēmas.

Svarīgi, lai Tieslietu padomes vairākumu veidotu dažādu tiesu tiesneši. Caur to zināmā mērā Tieslietu padome veidojas kā tiesu neatkarības garants, kurš veic arī sistēmas kooptēšanu un pašattīrīšanos. Tātad neatkarība tiek sabalansēta ar iekšēju un daļēji ārēju kontroli, kas saskaņā ar funkcionālo teoriju par sabiedriskiem procesiem un sabiedrības izveidotām sistēmām, ir nepieciešamas autonomas sistēmas kvalitatīvai darbībai.¹⁴ Jo tiesa nav pilnīgi autonoma sistēma, tiesas neatkarība ir valstiski svarīga tiesas darbības kvalitāte, kas nav tiesai piešķirta pašas tiesas interesēs, bet gan visas sabiedrības interesēs. Kā jau tika minēts iepriekš, *tiesu neatkarība nav pašmērķis, bet līdzeklis, lai realizētu cilvēku pamattiesības uz taisnu tiesu*. Ja tiesu neatkarība negarantē personas tiesības un brīvības, pirmkārt, respektu pret demokrātijas pamatvērtību- cilvēka cieņu, tad tiesas neatkarības kalpo tikai tiesnešiem, tātad nonāk pretrunā ar sabiedrības interesēm.

Tiesneši uzsvēra, ka Tieslietu padomei jēga būs tikai tad, ja tā palīdzēs tiesas attālināt no izpildvaras (it īpaši no Tieslietu ministra) un ja tā būs nevis formāls konsultatīvs orgāns, bet gan apveltīts ar patstāvīgu lēmumu pieņemšanas kompetenci noteiktos jautājumos.

Lielum lielais respondentu vairākums piekrita šādām Tieslietu padomes potenciālajām funkcijām:

- 1) lēmumu pieņemšana par tiesnešu karjeras virzību (t.sk. pārapstiprināšanu citās tiesās);
- 2) tiesu budžeta veidošana, analogiski, kā tas notiek ar Saeimas budžetu;
- 3) apelācijas instance tiesnešu, prokuroru, notāru, tiesu izpildītāju, advokātu disciplinārlietās;
- 4) vienotu ētikas kritēriju noteikšana visai tiesu varas sistēmai, kā arī un to ievērošanas kontrole;

Tieslietu padomei jābūt pastāvīgi funkcionējošai, tās aparātu veidotu pašreizējā Tiesu

---

¹⁴ Луман Н. Дифференциация. Москва: Логос, 2006, с. 207.-216.

administrācija, kura tiktu izņemta no Tieslietu ministrijas pakļautības un nodota Tieslietu padomei.

Tai pat laikā tiesneši akcentēja vairākas problēmas, kurām būtu jāpievērš uzmanība pirms Tieslietu padomes izveidošanas:

- 1) Tieslietu padomes statuss: tā nebūs tīra tiesu varas institūcija, ja tajā būs pie tiesu varas nepiederošas personas. Vai tas nerada konstitucionālu problēmu? Risinājums – noteikt divus Tieslietu padomes locekļu statusus: tiesu varai piederošas personas ar lēmējtiesībām, savukārt tiesu varai nepiederošas personas (Saeimas, valdības, akadēmisko aprindu pārstāvji) ar padomdevēja tiesībām. Tad padome paliek tiesu sistēmas iekšienē, un faktiski darbojas kā tiesnešu pašpārvaldes institūcija.
- 2) Vai notiks funkciju pārdaļīšana starp Tieslietu padomi no vienas puses un, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un disciplinārkolēģiju no otras puses? Vai minētās divas kolēģijas beidz pastāvēt? Risinājums- ja Tieslietu padome ir apelācijas institūcija, kuras lēmums vairs nav pārsūdzams, tad tiesnešu disciplinārkolēģija turpina darbu.

2.3.2. Funkcionālās problēmas

Tātad ne tikai tiesu uzbūve un darbība, bet gan vairāk pati sabiedrība rada problēmas ar tiesu pārlietu lielo noslodzi. Jau no pirmsvalsts laikiem, cilvēki iecēla arbitrus, lai tie taisnīgi izšķirtu strīdus. Vēlāk sabiedrībā tiek speciāli veidota vesela virkne profesiju, kuru tiešais uzdevums ir risināt sociālos konfliktus, lai garantētu mieru un stabilitāti.¹⁵ Izveidojoties valstij, strīdu izspriešanas funkciju uz tiesību pamata strīdus uzticēja tiesām. Tiesas pamatuzdevums ir spriest tiesu, t.i., taisnīgi un objektīvi uz tiesību normu bāzes atrisināt konfliktu, vai sodīt ļaundari, kurš ar savu darbību apdraudējis sabiedrības locekļus. Tas nozīmē, ka tiesai piekrīt darbības, kas saistītas ar konfliktu un apstrīdamu pārkāpumu vai apstrīdamu sabiedriski svarīgu faktu konstatēšanu, tātad jebkura prāva pēc būtības ir valsts pilnvarotu personu darbība, vērsta uz strīda likumīgu izskatīšanu.

---

¹⁵ Mannheim K Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus.- Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1958.- S. 353.

Tomēr, jo sarežģītāka kļūst sociālo attiecību sistēma, jo specifiskākās attiecību jomās veidojas konflikti. Tāpēc attīstītā sabiedrībā parādās aizvien jauna tiesiskā regulācija, aizvien plašāka sociālo konfliktu joma pakļaujas tiesiskajam risinājumam, un aizvien plašāk konfliktu risināšanā tiek iesaistītas dažādas valsts institūcijas (bāriņtiesas, administratīvās tiesas, u.c.). Niklass Lūmans uzskata, ka *rietumu sabiedrībā pastāv tendence vienveidīgi ar institūciju palīdzību risināt bieži pilnīgi nevajadzīgus un nenozīmīgus konfliktus*.¹⁶ *Tas rada valsts varas institūciju, īpašu tiesu pārslogotību.*

Ievērojamu skaitu no visām darbībām, ko Latvijā šobrīd veic tiesneši, veido lietas, kurās nav ne strīda, ne tiesību pārkāpuma. Tas nozīmē, ka, veicot šīs darbības, tiesnesis neveic savu pamatuzdevumu, kura veikšanai no kandidāta uz tiesneša amatu tiek prasītas fundamentālas zināšanas un plaša praktiskā pieredze. Kā situāciju raksturo paši tiesneši, ir gadījumi, kuros viņi darbojas kā: „pastkastītes”, „klerki”. Minētais attiecas tieši uz civilprocesu. Liela daļa aptaujāto respondentu pauž viedokli, ka ir nelietderīgi uzticēt tiesnešiem veikt darbības, kurā tiek prasīts tikai formāls tiesneša akcepts, bez iedziļināšanās lietas būtībā. Tas attiecas uz šādām civillietu kategorijām un darbībām:

- 1) saistību piespiedu izpildīšana brīdinājuma kārtībā;
- 2) saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana;
- 3) laulības šķiršana, kur nav strīdu starp laulātajiem;
- 4) ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšana;
- 5) nekustamā īpašuma brīvprātīga pārdošana tiesas ceļā;
- 6) saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabājumā.

Praktiski visi respondenti, izņemot vienu respondentu, uzskata, ka no tiesnešu kompetences ir jāizslēdz saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu un lietas par saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā. Viens respondents (tiesnesis) nedaudz šaubījās par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu, jo tas tomēr esot sarežģītāks process nekā saistību piespiedu izpildīšana brīdinājuma kārtībā, tomēr pieļāva, ka tas arī varētu nebūt šķērslis.

---

¹⁶ Luhmann N. Legitimation durch Verfahren.- Neuwied und Berlin: Luchterhand, 1969.- S. 101.

Jautājumā par saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā izņemšanu no tiesas kompetences problēmu rada ne tik daudz juridiski, cik saimnieciski apsvērumi. Lai gan viennozīmīgi ir skaidrs, ka šeit nav strīda un tiesnesis pildot šo uzdevumu nespriež tiesu, vēlme izņemt šo lietu no tiesas kompetences atduras pret zināmu aprindu pretestību tiesā un izpildvarā, jo šo vienkāršo lietu ir ļoti daudz. To izpilde (ja skatās vienu atsevišķu darbību) neprasa ievērojamu darba laika un tiesneša intelektuālās piepūles ieguldījumu, bet ienes ievērojamu materiālo labumu valsts nodevu veidā. Te mēs nonākam pie jautājuma, vai tiesai ir jāpelna? Visiem ir skaidrs, ka šīs lietas pēc būtības nepiekrīt tiesai, jo nav tiesas spriešanas funkcijas. Vienīgā iebilde ir tiesneša kā lēmēja nozīmi saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā sakarā bija, ka tiesneša amata kā valsts varas reprezentētāja prestižs ir augstākais tiesu varā, bet tā ir atruna par autoritāti, nevis kompetenci vai kvalitāti. Tātad saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā nodošanu citām institūcijā neaizkavē iebildumi pēc būtības, ka tieši tiesneša kompetence ļauj izskatīt šo lietu, bet citu tik kompetentu izpildītāju nebūs. ***Lietu skaits saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā ir tik liels, ka to izņemšana no tiesu kompetences ievērojami atslogos tiesas.*** Arī tiesneši no rajona (pilsētas) tiesām un apgabaltiesām uzskata, ka šīs lietas ir jāizņem no tiesu kompetences. Respondenti, kā šīs funkcijas pārņēmuši, redz zvērinātus notārus vai zvērinātus tiesu izpildītājus. Ir ieteicams šo funkciju uzticēt zvērinātiem tiesu izpildītājiem, jo notāri vairāk saskaņo pušu gribu un intereses, bet saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā nekāda saskaņošana nenotiek, tas ir piedziņas process, kurš LR tiesu varas struktūrā vairāk ir saistīts ar tiesu izpildītāju funkcijām. Taču arī notāri varētu pilnvērtīgi veikt nepieciešamās funkcijas, jo viņiem ir atbilstoša kompetence un atbildība (arī civiltiesiskās atbildības apdrošināšana).

Par citām lietu kategorijām viedokļi dalījās, tomēr ***ievērojams vairākums respondentu par alternatīvu bezstrīdus laulību šķiršanas institūciju tiesas vietā minēja zvērinātu notārus, kuri veiksmīgi ir pārņēmuši jau bezstrīdus mantojuma vešanas lietas. Arī citas bezstrīdus lietas vairākums respondentu nākotnē redz zvērinātu notāru kompetencē.*** Tas atslogotu tiesu, mazinātu tiesas darbības izmaksas – tā uzskata respondenti.

Divas tiesu varas amatpersonas tomēr šajā jautājumā bija rezervētākas, jo arī šādu lietu atrašanās tiesneša kā valsts varas nesēja kompetencē „garantē svaru pieņemtajam

lēmumam”. Turklāt tiesām tomēr klasiski ir raksturīga ne vien tiesas spriešanas funkcija, bet arī civiltiesiskās apsardzības funkcija, respektīvi, pienākums sekot civiltiesisko attiecību dalībnieku tiesību ievērošanai. Šādas funkcijas veikšanai ir nepieciešams būt apveltītam ar varas elementu, kurš iztrūkst klasiskam notariātam. Līdz ar to varas funkciju nodošana notariātam nozīmētu arī notariāta institūta pamatu maiņu, un jautājums ir – vai tas ir nepieciešams. Šā iemesla dēļ **notariātam nevarētu tikt nodota nekustamā īpašuma brīvprātīga pārdošana tiesas ceļā un ārvalstu spriedumu atzīšana**. Arī laulības šķiršana, kā uzskata šie divi respondenti, pat ja tā ir bezstrīdus, tomēr ir saistīta ar tādu kā valsts varas aktu, tādēļ arī šis jautājums varētu būt diskutabls.

Notāriem varētu arī tikt nodota saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabājumā, taču, kā uzsvēra tiesu amatpersonas, šī funkcija ir tik minimāla, ka nekādu būtisku slogu tiesām neuzliek.

Piemēram, 2009.gada I pusgadā civillietu un pieteikumu klāstā saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana¹⁷ un saistību izpilde brīdinājuma kārtībā¹⁸ sastāda būtisku īpatsvaru -66,8% no visām pirmajā instancē skatītajām lietām un pieteikumiem (skat.3.pielikumu).

Lai gan pieteikumu izskatīšana vairumā gadījumu notiek īsā termiņā (līdz 3 mēnešiem), tomēr šeit rodami vislielākie resursi pirmās instances tiesas atslogošanai.

Šo pieteikumu izskatīšanā nomaksātās nodevas 2008.gadā sastādīja 273,4 tūkst. latu, bet 2009.gada I pusgadā šī summa jau sasniedza 1,4 milj. latu.

Periods	Nomaksātā valsts nodeva		
	51.1. (tūkst.Ls)	51.2. (tūkst.Ls)	Kopā (tūkst.Ls)
2008	95,4	178,0	273,4
2009, I pusgads	420,7	991,9	1412,6

2.tabula

¹⁷ Civillietu kategorija – 51.1.

¹⁸ Civillietu kategorija – 51.2.

2.3.3. Procesuālās problēmas

2008. un 2009.gadā būtiski pieaudzis **pirmās instances civillietu** tiesnešu darba apjoms. 2008.gadā fiksēts sevišķi liels saņemto lietu pieaugums - 83,6%. Saņemto lietu pieaugums turpinās arī 2009.gadā ar mazāku apmēru – 24,8%. Pirmajā instancē izskatīto lietu skaits katru gadu palielinājies par 54-55%.

Pieauguma lielāko daļu sastāda prasības par zaudējumu un parādu piedziņu, kā arī pieteikumi.

Gads	Saņemto lietu skaits pirmajā instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu	Izskatīto lietu skaits pirmajā instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu
2005	57683	n/d	59513	n/d
2006	53947	- 6,5 %	55055	- 7,5 %
2007	56836	5,3 %	55599	1 %
2008	104359	83,6 %	85804	54 %
2009, I pusgads	72327	24,8 %	73892	55 %

3.tabula

Apgabaltiesās saņemto un izskatīto civillietu skaita izmaiņas 2005-2009 ir aptuveni 1-4% apmērā.

Gads	Saņemto lietu skaits pirmajā instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu	Izskatīto lietu skaits apelācijas instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu
2005	3536	n/d	3716	n/d
2006	3492	-1 %	3749	1%
2007	3881	11 %	3574	- 4%
2008	3869	-0,4 %	3688	3 %
2009, I pusgads	2132	2 %	2061	3 %

4.tabula

Krimināllietu tiesnešu darba apjomā attiecīgajā periodā ir konstatējama zināma stabilitāte - 10 līdz 12 tūkstoši lietu gadā pirmajā instancē un 1,7 līdz 1,8 tūkstoši lietu

apelācijas instancē apgabaltiesās. Izņēmums ir saņemto un izskatīto lietu pieaugums apgabaltiesās 2009.gadā par 20-22% salīdzinājumā ar 2008.gadu.

Gads	Izskatīto lietu skaits pirmajā instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu	Izskatīto lietu skaits apelācijas instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu
2005	9916	n/d	2232	n/d
2006	10063	1,5 %	1832	- 22%
2007	10816	7 %	1695	- 8 %
2008	11277	4 %	1658	- 2%
2009, I pusgads	6043	-1%	1083	20 %

5.tabula

Gads	Saņemto lietu skaits pirmajā instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu	Saņemto lietu skaits apelācijas instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu
2005	10656	n/d	2094	n/d
2006	9706	- 9 %	1619	- 23 %
2007	11297	16 %	1688	4 %
2008	12394	10 %	1744	3 %
2009, I pusgads	6190	- 8 %	1133	22 %

6.tabula

Gan saņemto, gan izskatīto **administratīvo lietu** pieaugums 20% apmērā konstatējams kā pirmajā instancē, tā arī apelācijas instancē apgabaltiesās.

Gads	Izskatīto lietu skaits pirmajā instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu	Izskatīto lietu skaits apelācijas instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu
2005	2096	n/d	816	n/d
2006	n/d	n/d	1158	42 %
2007	2527	n/d	1209	4 %
2008	3050	21 %	1443	19 %
2009, I pusgads	1982	17 %	972	23 %

7.tabula

Gads	Saņemto lietu skaits pirmajā instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu	Saņemto lietu skaits apelācijas instancē	Pieaugums pret iepriekšējo periodu
2005	3283	n/d	1224	n/d
2006	n/d	n/d	1285	5 %
2007	3010	n/d	1393	8 %
2008	4197	39 %	1553	11,5 %
2009, I pusgads	1962	- 20 %	576	- 18 %

8.tabula

Hiperaktīvā tiesāšanās un acīmredzami nepamatotas prasības

Šobrīd likumā nav paredzēts mehānisms, kā tiesām atbrīvoties no acīmredzami nepamatotām prasībām. Tas būtu jāparedz procesa likumos.

Respondenti pauž uzskatu, ka arī Latvijā personām ir dota nevajadzīgi plašas iespējas tiesāties, bieži „*tiesāšanās pēc*”. ***Ir aplami un bezjēdzīgi, ka maznozīmīga lieta (piemēram, Ceļu policijas uzlikts sods 10 latu apmērā) tiek izskatīta trīs instancēs, izlietojot milzīgus valsts budžeta līdzekļus un bezjēdzīgi noslogojot tiesu.***

Lai garantētu indivīdu brīvību un drošību, ir jānodrošina sabiedrības harmoniska funkcionēšana. Atsevišķa indivīda tiesību realizācija nedrīkst apdraudēt ne citus indivīdus, ne sabiedrību kopumā, jo suverēna ir tauta, un tautas kopīgās intereses ir aizsargātas Satversmes pamatnormā. ***Tiesu darbība ir orientēta uz personu brīvības garantēšanu, taču tas nenozīmē, ka personas brīvības un likumīgo tiesību garantēšana drīkst nonākt pretrunā ar sabiedrības interesēm un veselo saprātu.***

Daudzas aptaujātās tiesu sistēmas amatpersonas zina indivīdus, kuriem vienlaicīgi ir līdz pat vairākiem desmitiem lietu dažādās tiesās, jo personas garīgās veselības traucējumi vai pārmērīgs egoisms nosaka vēlmi tiesāties. Vācijā ir personas, kurām tiek ierobežota komercietiskā rīcībspēja, par labu ģimenes un sabiedrības interesēm, taču tāpēc neviens neapšaubā, vai Vācija ir tiesiska un sociāla valsts. Pamattiesības nav absolūtas, kā to jau pagājušā gadsimta otrā pusē konstatēja Vācijas Federācijas Konstitucionālā tiesa. Jau

vairākus gadu desmitus vācu tiesību doktrīnā līdz ar pamattiesībām, tiek skatīti pamattiesību ierobežojumi. Pamattiesību realizācija ir cieši saistīta ar tautas kopējām interesēm, kas izriet no tautas suverenitātes. *Tautas kopējās intereses var ierobežot konkrētas personas tiesības*. Latviešu lasītājam lakoniskā formā par šo jēdzienu ieskatu sniedz Hansa Vildberga, Klauša Meseršmita un Lailas Niedres grāmata *Pilsonis tiesiskā valstī* (Rīga: Eirofakultāte, 2004). Arī LU Juridiskās fakultātes viesprofesors Tomass Šmits apliecina, ka Vācijā ir noteikti ierobežojumi pārsūdzības iespējām, piemēram, lietas tiek skatītas tikai divās instancēs. Šobrīd Latvijā nepastāv nekādi ierobežojumi šajā jomā, kā rezultātā paveras ļoti plašas iespējas ļaunprātīgām vai garīgi slimām personām uz sabiedrības rēķina neierobežoti tiesāties. Tādēļ *būtu ieteicams arī Latvijā izskatīt iespēju noteikt saprātīgas robežas personu tiesībām uz taisnīgu tiesu, samērojot šo ierobežojumu ar sabiedrības interesēm*.

Instanču skaits

Šobrīd praktiski visas lietas (ar ļoti nedaudziem izņēmumiem) tiek skatītas trijās instancēs, kas patērē lielus resursus. Ierobežojot pārsūdzēšanas iespējas atsevišķu lietu kategorijās, vai arī atkarībā no prasījuma veida vai apmēra, paveras iespējas ievērojami atslogot tiesas un atbrīvot tiesu resursus nozīmīgāku lietu izšķiršanai.

Kā pozitīvu piemēru varētu minēt salīdzinoši nesen ieviesto modeli Administratīvo tiesu darbā, kur pieteikumi par Konkurences padomes lēmumu atcelšanu tiek skatīti tikai divās instancēs (apgabaltiesa kā pirmā instance, un Senāts kā kasācijas instance). Viens no iemesliem šādam risinājumam ir bijis tas, ka Konkurences padomes lēmumi tiek atzīti par profesionāli pietiekami kvalitatīviem. Atteikšanos no apelācijas instances varētu izmantot arī attiecībā uz Uzņēmumu reģistra lēmumu pārsūdzēšanu, jo vairāk tāpēc, ka šeit turklāt pastāv arī iekšējās pārsūdzēšanas iespēja, kā rezultātā sūdzība faktiski tiek skatīta četrās(!) instancēs (vienreiz pašā Uzņēmumu reģistrā un trīs reizes – tiesā). To pašu varētu attiecināt arī uz jebkuru citu publisko iestādi, kurā pastāv ar likumu noteikts iekšējais sūdzību izskatīšanas process. Starp citu, tas atbrīvotu ne vien tiesu resursus, bet arī valsts iestāžu resursus, kuri šobrīd tiek nelietderīgi izlietoti, gatavojoties un tiesājoties trijās tiesu instancēs.

Konkurences padomes lēmumu atcelšanā šāda kārtība būtisku ieguvumu nedod, jo – šādu

sūdzību skaits ir visai mazs:

	2008	2009 I pusgads
Rajona administratīvā T	41	5
Administratīvajā apgabalT	9	6

Uzņēmumu reģistrā 2008.gadā pieņemti 230 GVN lēmumi (pirmā pārsūdzība Uzņēmumu reģistra iekšienē):

1.instance: 30

Apelācijas instance: 10

Kasācijas instance: 3

2009.gadā uz 07.12. jau pieņemti 205, tā ka līdz gada beigām kādi ~ 220 varētu būt:

1.instance: 29

Apelācijas instance: 18

Kasācijas instance: 2

Tātad vidēji 50 lietas gadā par Uzņēmumu reģistra darbību nonāk tiesā.

Arī kriminālprocesā noteiktos gadījumos var būt tiesvedība tikai divās instancēs, proti, gadījumos, kad pastāv vienošanās par vainas atzīšanu un sodu (KPL 542.p.2.d.)

Atteikšanās no apelācijas sūdzības būtu lietderīga arī civilprasībās, kuru apjoms naudas izteiksmē nepārsniedz noteiktu summu. Šīs summas apmērs ir diskutējams, taču darba grupas viedoklis ir, ka tam nevajadzētu būt mazākam par 100 latiem.

I instances un apelācijas dublēšanās

Vairāki respondenti norādīja, ka šobrīd, it īpaši civilprocesā, apelācijas instances tiesa ļoti bieži izvēlas dublēt visu pirmās instances tiesas procesu, ieskaitot pierādījumu pārbaudi. Tas radot pārlietu resursu patēriņu. Uz kriminālprocesu tas neattiecas.

Attiecībā uz administratīvo tiesu tas ir daļēji risināts jau ar 2006.gada grozījumiem APL 307.p.4.d., kur tagad ir noteikts: „*Ja[apelācijas instances] tiesa, izskatot lietu, atzīst, ka zemākās instances tiesas spriedumā ietvertais pamatojums ir pareizs un pilnībā pietiekams, tā sprieduma motīvu daļā var norādīt, ka pievienojas zemākās instances tiesas sprieduma motivācijai. Šādā gadījumā šā likuma 251.panta piektajā daļā noteiktos apsvērumus sprieduma motīvu daļā var nenorādīt.*”. Līdzīgi formulu varētu ieviest arī

Civilprocesa likuma 432.p.5.d.

Vienādas sarežģītības procesi visās prasībās

Kā viens no iespējamajiem risinājumiem aptauju gaitā idejas līmenī tika minēts noteikt īpašu civilprocesa paveidu komerciālajiem strīdiem. Šāds process varētu būt vienkāršots, balstīts uz pieņēmumu, ka komersants ir profesionālis, un rezultātā tas varētu būt arī ātrāks. Aptaujas dalībnieki saprot, ka atsevišķas specializētas komercietības izveidošana, lai arī palīdzētu risināt problēmu, šobrīd nav iespējama un tik drīz arī nebūs.

Problēmas ar pierādījumiem

Vairāki advokāti un citas personas, kuras piedalās tiesas sēdēs kā pušu pārstāvji, vērsa uzmanību uz to, ka civilprocesā (reizēm arī administratīvajā procesā) tiesneši mēdz vismaz netieši izmantot līdzīgu principu, kāds ir noteikts kriminālprocesā, proti, ka aizdomās turamajam un apsūdzētajam nav pienākums liecināt pret sevi. Tas visbiežāk izpaužas gadījumos, kad tiek uzdoti jautājumi, uz kuriem lietas dalībnieks nav ieinteresēts atbildēt godīgi, tādēļ izvairās no atbildes. Bieži vien šādos gadījumos, kad lietas dalībnieks mēģina dažādi panākt, lai pretējā puse tomēr atbild uz jautājumu, tiesnesis noņem lietas dalībnieka jautājumu, turklāt tam neseko nekādas tiesiskas sekas. Tas ir uzskatāms par nozīmīgu trūkumu patiesības noskaidrošanas procesā, kas savukārt pazemina tiesu efektivitāti un arī uzticību tiesām. Šo problēmu ir ieteicams novērst, (a) paredzot nepārprotamu civilprocesā un administratīvajā procesā lietas dalībnieka pienākumu sniegt visas viņa rīcībā esošās ziņas, arī tad, ja tās ir neizdevīgas šim lietas dalībniekam, (b) atbildību par šo ziņu nesniegšanu un (c) šo noteikumu reālu piemērošanu. Ieteicams ir papildināt Krimināllikuma 300. pantu, paredzot, ka atbildība iestājas arī par apzināti nepatiesu paskaidrojumu un liecību sniegšanu civillietās un administratīvajās lietās.

Nepietiekama rīcības sēžu iespējas izmantošana

Kā apstiprināja vairāki advokāti, tiesas ļoti reti izmanto rīcības sēdes, uzaicinot lietas dalībniekus, lai uz lietas pirmo izskatīšanu jau būtu viss pienācīgi sagatavots, visi dokumenti iesniegti, neskaidri prasījumi precizēti u.tml. Iespējams, ka šajā jomā varētu tikt paplašinātas tiesnešu palīgu funkcijas, kuri pēc tiesneša norādījuma jau pietiekamu

laiku pirms pirmās tiesas sēdes dotu lietas dalībniekiem nepieciešamos norādījumus, kuri sekmētu lietas kvalitatīvu izskatīšanu. Tāpat būtu jāparedz adekvāta atbildība par šo norādījumu neizpildīšanu, ja tas ir kavējis tiesas sēdes norisi (piemēram, prasības pieteikuma grozījumi vai pierādījumi tiek iesniegti nevis tiesneša rīcības sēdē noteiktajā termiņā, bet pirmajā tiesas sēdē, tādā veidā panākot tiesas sēdes atlikšanu).

Tiesas sēdes laika noteikšana

Lietas dalībniekiem, it īpaši civillietās, pēc prasības pieteikuma iesniegšanas ļoti ilgu laiku nav zināms pirmās tiesas sēdes laiks, turklāt tas tiek paziņots birži vien tikai īsi pirms tiesas sēdes. Tas arī ir viens no iemesliem, kādēļ advokātiem gadās vairākas tiesas vienā laikā, un vairs neko nav iespējams mainīt.

Neadekvāti sodi par lietas dalībnieku izdarītiem pārkāpumiem

Šobrīd spēkā esošās publiski tiesiskās sankcijas par lietas dalībnieku pārkāpumiem ir neadekvāti zemas, tādēļ neefektīvas. Bieži vien lietas dalībniekam ir izdevīgāk novilcināt tiesas sēdi, bez attaisnojoša iemesla neierodoties tiesā un samaksājot naudas sodu. Ieteicams civilprocesā noteikt šo naudas sodu gradāciju proporcionāli prasības summai, kā arī paredzēt arī citus sankciju veidus, piemēram, piespiedu darbu..

2.3.4. Juridiskā izglītība

Pētījuma rezultāti dod pamatu uzskatam, ka daudzu problēmu cēlonis (vāji prasības pieteikumi, vāji spriedumi, vāja argumentācija utt.) ir trūkumi juridiskajā izglītībā.

Viens no fundamentālajiem risinājumiem varētu būt vienots valsts eksāmens visiem tiesību zinātņu studentiem pie kvalifikācijas piešķiršanas. Kvalifikāciju piešķirtu valsts, nevis konkrēta augstskola. Augstskolas absolvēšana dotu iespēju kārtot kvalifikācijas eksāmenu, kā tas ir, piemēram, Vācijā.

Arī dalījums juristos un juriskonsultos pēc profesiju klasifikatora nevieš skaidrību un neuzlabo izglītības kvalitāti. Tādēļ ir ieteicams ieviest arī vienotu jurista profesijas standartu.

Krimināllietu tiesneši izteica bažas par Policijas akadēmijas likvidēšanas iespējamajām

sekām. Jau tagad esot problēmas ar pirmstiesas izmeklēšanas kvalitāti, un Policijas akadēmijas likvidēšana šo problēmu var tikai saasināt.

2.3.5. Juridiskās kultūras ietekme uz tiesu efektivitāti

Tiesas procesa vilcināšana

Aptaujā tika konstatēts, ka lietu izskatīšanas termiņus tiesās bieži vien apzināti ļaunprātīgi cenšas novilcināti paši procesa dalībnieki, tai skaitā atsevišķi negodprātīgi advokāti. Vairāk tas ir izteikts civilprocesā, kur paši tiesneši biežāk pieļauj lietas izskatīšanas atlikšanu dažādu iemeslu dēļ. Kriminālprocesā lietu vilcināšana arī pastāv – apsūdzētie slimo, liecinieki neierodas, nav nodrošināta aizstāvība u.tml. Liela problēma ir tā, ka, kā rāda prakse, ir viegli dabūt slimības lapas. Tiesa krimināllietās pat ir vairāk kārt pieprasījusi ekspertīzi slimības lapas pamatotības pārbaudei, un ir bijuši gadījumi, kad ekspertīze atzīst slimības lapu par nepamatoti izsniegtu. Šajā kontekstā paralēli jārisina jautājums par ārstu atbildību par nepatiesu ziņu sniegšanu tiesai. Krimināllietās ir Senāta judikatūra, ka apelatora neierašanās uz tiesu ir pamats tiesvedības izbeigšanai, jo tiek uzskatīts, ka apelācijas sūdzība netiek uzturēta. Šī prakse būtu ieviešama visās lietu kategorijās.

Respondenti pauž viedokļus, ka vajadzētu plašāk piemērot sodus par neattaisnotu neierašanos uz tiesas sēdi, turklāt sodi ir jāveido augšupejošā solī saistībā ar prasības summu. Sods, kurš ir adekvāts 200 latu prasībā, nav efektīvs 2 miljonu prasībā.

Lielākā daļa respondentu uzsver, ka arī šobrīd tiesnešiem ir likumīgas sviras neatlikt procesu un uzņemties iniciatīvu skatīt lietu bez neieradušās personas klātbūtnes.

Tomēr tiesnešu vidū tika izteikts viedoklis, ka tiesneši civilprocesā bieži vien atturas no lietas izskatīšanas atbildētāja neierašanās dēļ. Tas tiek izskaidrots, ka tiesneši nevarot būt pārliecināti, vai atbildētājs saņēmis tiesas pavēsti, jo prasības pieteikumā prasītājs var būt norādījis nepareizu atbildētāja adresi. Darba grupas ieskatā šis apstāklis nevar kavēt lietas izskatīšanu, jo tiesai ir pieejami publiskie reģistri, tai skaitā tie, kur ir fiksētas adreses gan fiziskām personām (iedzīvotāju reģistrs), gan citiem tiesību subjektiem (komercreģistrs, biedrību un nodibinājumu reģistrs, reliģisko organizāciju un to iestāžu reģistrs u.c.). Tiesām ir jāņem vērā, ka gan komercreģistrā ierakstītā komersanta juridiskā adrese, gan

iedzīvotāju reģistrā ierakstītā deklarētā dzīvesvietas adrese ir saistoša tai personai, kura šo adresi deklarējusi kā vietu, kur tā ir sasniedzama (skat. Komerclikuma 12.p.4.d.; Dzīvesvietas deklarēšanas likuma 1.p.). Deklarētā dzīvesvieta nav saistoša tiesiskajās attiecībās privātpersonu starpā, taču tā kā tiesas pavēsti atbildētājam nosūta tiesa (valsti reprezentējošs orgāns), tad deklarētā dzīvesvieta civilprocesa ietvaros ir saistoša tās deklarētājam. Iespējams, ka Civilprocesa likuma 56.p.4.d. būtu jāizdara grozījumi, nosakot, ka tiesa jebkurā gadījumā nosūta pavēsti fiziskajai personai uz deklarēto dzīvesvietas adresi.

Personu intereses novilcināt sēdes realizē arī atsevišķi advokāti. Visi respondenti kā pirmos, kas novilcina lietu izskatīšanu civilprocesā minēja advokātus: gan ļaunprātīgi izmantojot sistēmas un likumu nepilnības, gan objektīvi - vienā laikā vairākas tiesas sēdes. Šobrīd pastāv prakse, ka, ja vienam advokātam ir vienlaikus nozīmētas vairākas tiesas sēdes, tad viņš iet uz augstākas instances tiesas sēdi. Rezultātā zemākās instances tiesa sēdi atliek. Kā minēja viens respondents: „**Valsts resursi tiek pakārtoti privātajām interesēm.**” Šāda situācija rada nelietderīgu valsts resursu izšķērdēšanu. Tā būtu risināma, nosakot advokātiem pienākumu šādā situācijā uz zemāko instanci sūtīt savu palīgu, vai nodot lietu citam advokātam. Savukārt pret advokātiem, kas ļaunprātīgi palīdz klientam novilcināt lietas iztiesāšanu vai kavē tiesas sēdes bez attaisnojoša iemesla, jāvēršas no Advokātu pašpārvaldes organizācijas puses ar disciplinārsodiem, pie atkārtotības līdz pat izslēgšanai. Šie jautājumi ir jāsakārto, daļēji normatīvo aktu līmenī, daļēji – advokātu ētikas kodeksā. Kā rāda prakse, pagaidām izslēgšanas mēģinājumi par pārkāpumiem no Advokātu kolēģijas puses nav bijuši pārāk veiksmīgi.

Spriedumu forma un saturs

Respondenti apstiprina, ka tiesu spriedumi kļūst arvien apjomīgāki, jo īpaši administratīvajās tiesās. Taču tas nenotiek uz sprieduma kvalitātes kāpināšanas bāzes. Spriedumos tiek pilnībā atreferēti ļoti daudzi lietas materiāli, u.t.t. Bieži vien spriedumos tiek izklāstīta lietas iznākamam nenozīmīga informācija, kura nemaz neparādās motīvu daļā. Argumentācijas kvalitāte sarūk, bet apjoms pieaug. Respondenti iesaka: „*tajā gadījumā, ja apelācijas tiesas lemj negrozīt I instances lēmumu, varētu neizklāstīt visus I instances argumentus, bet aprobežoties ar lakonisku spriedumu.*”

Visiem respondentiem ideāls ir īss, lakonisks, taču pilnīgi skaidrs spriedums. Diemžēl praksē to prot paveikt tikai salīdzinoši nedaudzi. Viens no aptaujātajiem tiesnešiem izteicās, ka daudzi gados jaunāki tiesneši cenšas kopēt Eiropas tiesas vai Cilvēktiesību tiesas spriedumu stilu, aprakstīt visas savas pārdomas, kā rezultātā ir pieaudzis spriedumu apjoms. Izskanēja viedoklis, ka šādus garus spriedumus varētu taisīt Senāts, ja tam būtu vairāk laika, jo tieši Senātam ir noteicošā loma judikatūras veidošanā. Pirmās instances tiesas spriedums varētu būt arī diezgan īss. Tomēr, no otras puses – spriedumā ir jābūt skaidrai motivācijai, ko ne visi tiesneši prot lakoniski uzrakstīt.

Tiesneši neuzskata, ka likums uzliktu pārliedus pienākumus spriedumu formai un saturam. Galvenā garo spriedumu problēma esot konkrētā tiesneša ieraduma, domāšanas veida jautājums, nevis sistēmiska problēma. Tomēr neapšaubāmi, pārliedu garie spriedumi patērē ievērojamus tiesu resursus.

Lai šo problēmu risinātu, ir izskanējis priekšlikums pilnos spriedumus rakstīt tikai tad, ja kāds no lietas dalībniekiem to pieprasa, iespējams, nosakot par to īpašu nodevu.

Apsverama ir iespēja sagatavot tiesnešiem metodiskos norādījumus spriedumu rakstīšanai, kā arī veikt apmācības šajā jautājumā.

Runājot par spriedumu saturu, daži respondenti (t.sk. no pašu tiesnešu vidus), kas puda viedokli, ka daudzi tiesneši, piemērojot likumu, neredz cilvēkus, kuru dzīvēs iejaucas, un pārsūdzība seko, jo likums formāli ir piemērots, taču pušu strīds nav atrisināts pusēm saprotamā veidā. To apliecina gadījumi, kad spriedumu pārsūdz abas puses.

Citu procesuālo dokumentu kvalitāte

Vēl viens faktors, ka jāvērtē pētot tiesas procesa termiņus un kvalitāti ir arī citu procesuālo dokumentu, un it īpaši prasības pieteikumu un sūdzību skaidrība un likumība. Tiesneši atzīst, ka tiesās ļoti bieži tiek iesniegti prasības pieteikumi, no kuriem nevar skaidri nevar izprast prasības būtību, nav saprotama pierādījumu saistība ar prasījumu, vāja argumentācija.

Respondenti kā problēmu iezīmē atzīst gan pirmstiesas izmeklēšanas, gan arī apsūdzību kvalitāti kriminālprocesā.

Šīs problēmas cēlonis visticamāk ir problēmas izglītībā, iespējams, arī nepietiekama

praktiskā pieredze pieredzējušāka kolēģa uzraudzībā (advokātu un prokuroru gadījumā). Ja no garas un plašas aprakstošās daļas nevar izlobīt būtību par ko apsūdz, ko prasa un uz kā pamata, tad problēma ir ar prasmēm juridiskajā argumentācijā un loģikā.

Šīs problēmas ir jārisina (a) juridiskās izglītības pilnveidošanas kontekstā, (b) advokātu uzņemšanas un prokuroru atlases kontekstā un (c) advokātu un prokuroru tālākizglītības kontekstā.

Tiesas sēžu vadīšanas metodika

Daudzi respondenti norādīja, ka tiesas sēdes tiek vadītas ļoti dažādi. Piemēram, esot tiesneši, kuri par savu darba metodi uzskata ierašanos uz tiesas sēdi, neiepazīstoties ar lietu. Pamatojums tam ir tāds, ka šādā veidā tiesnesis labāk realizējot objektivitātes principu, ļaujot pusēm sacensties. Šāda metode ir visnotaļ apšaubāma, un, iespējams, pat slēpj sevī nolaidību. Maz ticams, ka tiesnesis var stundas-divu laikā pienācīgi uztvert visas izskatāmās lietas nianšes, apzināties pierādījumu būtību un saikni ar prasījumu, izvērtēt pierādījumus un taisīt spriedumu, par 90% paļaujoties tikai uz tiesas sēdē mutiski izteikto. Pētījuma darba grupas ieskatā atrunas, ka tiesas sēdes vadīšanas metodikas izvēle ir tiesneša neatkarības sastāvdaļa, ir apšaubāms, jo, kā jau tika minēts iepriekš, tiesnešu neatkarībai ir zināmas robežas. Tiesas pienākums ir profesionāli spriest taisnīgu tiesu, ievērojot likumības, vienlīdzības un līdztiesības principus. Tiesneša nesagatavotība tiesas sēdes laikā darba grupas ieskatā pārkāpj tiesību uz taisnīgu tiesu principu. Savukārt metožu daudzveidība dažādiem tiesnešiem pārkāpj vienlīdzības principu.

Šo problēmu ir iespējams risināt ar atbilstošiem tālākizglītošanas pasākumiem, kā arī īpaši rupju pārkāpumu gadījumā efektīvi piemērojot disciplinārbildību tiesnešiem, kuri neievēro tiesas sēdes principus.

2.3.6. Judikatūra

Valsts vara, lai gan funkcionāli un organizatoriski ir sadalīta trijos neatkarīgos varas atzaros, tomēr paliek vienota: tautas pilnvarots likumdevējs veido politisko gribu ietverot to likumu formā, izpildvara godprātīgi šos likumus pilda, tiesa uz likuma pamata risina konfliktus un nodrošina tiesību aizsardzību. Ja nav vienveidīgas tiesu prakses, tad mēs nevaram īsti runāt par tiesisku valsti, kurā procesi ir caurspīdīgi un tiesiski paredzami.

Tiesiskā valstī likumi ir visiem zināmi (tas Latvijā ir nodrošināts), judikatūra ir publiski pieejama (arī tas lielā mērā ir nodrošināts), un, līdz ar to katrs kompetents jurists, zinot visus lietas apstākļus, var vismaz lielos vilcienos paredzēt lietas iznākumu. Latvijā tas diemžēl bieži vien nerealizējas, kas dod pamatu runāt par spriedumu kvalitāti.

Ja lietas dalībnieki saprastu, ka (a) pirmās instances spriedums ir tiesisks, (b) visas analogiskas lietas ir risinātas tieši tāpat un (c) cita ceļa risināt lietu nav, tas, ļoti iespējams, ierobežotu pārsūdzību plūsmu, kura šobrīd veido ievērojamu daļu no tiesu noslodzes.

Šobrīd tiesu spriedumi tiek publiskoti izlases kārtībā, atlasot tos pēc nepubliskotiem kritērijiem. Valstij būtu jānodrošina plašāka tiesu spriedumu (tieši – spriedumu, ne tikai judikatūras) pieejamība, jo judikatūra nerodas valsts veiktas atlases kārtībā, bet gan brīvas juridiskās domas attīstības gaitā.

2.3.7. Informācija un reģistri

Lai tiesneši un visa tiesu varas sistēma strādātu kvalitatīvi, liela loma ir informācijas pieejamībai dažādu publisko reģistru formā. Informācijas pieejamība ir būtiska ne tikai tiesnešu, bet arī prokuroru, zvērinātu tiesu izpildītāju, zvērinātu advokātu un zvērinātu notāru darbā. Ja tiesneši visumā ir apmierināti ar viņiem nepieciešamās informācijas pieejamību un tās kvalitāti, tad pārējās tiesu sistēmai piederīgās personas minēja daudzus iebildumus, saistītus ar informācijas kvalitāti, pieejamību un izmaksām par informācijas iegūšanu.

Zvērinātiem notāriem ir būtiski, ***lai publiskajos reģistros būtu ne tikai dati par personu, bet arī personas fotogrāfija***, kā tas ir piemēram, Igaunijā. Tas mazinātu iespēju veikt krāpnieciskas darbības.

Respondenti min, ka ***Zemesgrāmatas dati bieži atšķiras no Zemes dienesta datiem***. Būtu nepieciešams vienots zemes reģistrs.

Reģistru sakārtošanu veicinātu arī vienveidīgas prasības reģistriem, kādu LR šobrīd nav.

Divas īpašuma formas tiek reģistrētas būtiski atšķirīgos veidos. Nekustamos īpašumus reģistrē Zemesgrāmata, kuras darbinieki ir tiesneši (lai gan pēc funkcijām, zemesgrāmatas tiesneši veic bezstrīdus funkcijas, reģistrējot īpašumu; šādu darbību

veikšana neatbilst tiesneša darbam šā vārda klasiskā izpratnē), bet komersantus reģistrē Uzņēmumu reģistrs, kurā strādā ierēdņi - valsts notāri. Respondents advokāts minēja, ka *dati, kas fiksēti Uzņēmumu reģistrā, neļauj veikt piedziņu pret konkrētu personu, jo nav datu, cik liela daļā un kādā vērtībā pieder katrai atsevišķai fiziskai personai, kuras apvienojušās juridiskā personā.* Tas kavē, piemēram, alimentācijas prasības. Viens sakārtots reģistrs, kurā iekļauti dati par visiem personu reģistrējamiem īpašumiem, ar vienotām reģistrācijas prasībām, cik tālu to pieļauj atšķirīgās īpašuma formas, atvieglotu personu tiesību realizāciju. Argumenti, ka Zemesgrāmatā tiek reģistrēts nekustamais īpašums, kas ir vērtīgāks un nozīmīgāks, nav būtiski, jo daudzi uzņēmumi ir ievērojami vērtīgāki, nekā jebkurš reģistrētais nekustamais īpašums. Savukārt, pilsoniskā sabiedrībā ar iedzīvotāju augstu ekonomisko aktivitāti, kas izpaužas arī kā komercdarbība, kustamais īpašums, it īpaši komerciālais, nav mazāk svarīgs par nekustamo. Pētījuma vadītāja uzskata, ka ***valstij ir jārada vienveidīgi reģistrācija noteikumi kā zemei, tā uzņēmumiem.***

Ja valsts izšķiras par labu reģistratoriem ierēdņu statusā, tas var radīt problēmas ar zemesgrāmatu tiesnešiem. Pētījuma gaitā tika gūta informācija, ka zemesgrāmatu tiesneši lepojoties ar savu piederību tiesu sistēmai, un vārds „tiesnesis” amata nosaukumā viņiem ir ļoti svarīgs, Valsts var izskatīt iespēju zemesgrāmatu tiesnešiem var piedāvāt bez pārbaudījuma sākt darbu rajona (pilsētas) tiesās vai administratīvajās tiesās. Tas ļautu nokomplektēt kadrus tiesās. Piemēram, I instances administratīvajās tiesās, jau kopš darbības uzsākšanas ir vakantas tiesnešu vietas.

Respondenti par labu zemesgrāmatu piederības statusam min vienīgi iespēju ievērojami vienkāršāk un ātrāk pārsūdzēt viņu lēmums, nekā gadījumā, kad darbojas ierēdņi un kad sāk darboties administratīvais process, kurš ir ilgs un sarežģīts. Šis iebildums ir jāņem vērā valstij kārtojot īpašumu reģistrus, paredzot vienkāršu pārsūdzības modeli.

Jautājumā par publiskajiem reģistriem respondenti pauda viedokli, ka nav normāli tas, ka viens valsts atzars savu funkciju veikšanai izmanto cita atzara reģistru un ir spiests par to maksāt. Tas jau „treknajos gados” neļāva visos gadījumos izmantot reģistros ietvertos datus, bet krīzes apstākļos tas pazemina dažādu tiesisko darbību kvalitāti un tiesisko drošību, jo to veicēji neizmanto visus nepieciešamos publiski zināmos datus.

Tiesneši reģistrus izmanto mazāk, jo tiesām pierādījumu vākšana ir iespējama tikai administratīvajā procesā objektīvās izmeklēšanas ietvaros. Tomēr darbs ar reģistriem ir jāiemāca arī tiesnešiem, jo pēc respondentu atbildēm var spriest, ka ne visi tiesneši prot iegūt no publiskajiem reģistriem darbam nepieciešamo informāciju. Viens no pētniekiem zina par gadījumu, kad (tiesa, vairākus gadus atpakaļ) AT tiesnesis zvanījis uz Uzņēmumu reģistru un telefoniski pieprasījis ziņas no laulāto kopmantas reģistra, lai gan likums nepieļauj informācijas telefonisku pieprasīšanu un sniegšanu.

Prokuratūrā pieeja reģistriem ir virsprokuroriem, bet pārējiem nākas informāciju iegūt no viņiem. Tādējādi nevajadzīgi tiek palielināts virsprokurora darba apjoms, jo viņam tieši ir jānodrošina informācijas pieejamība padotajiem prokuroriem.

2.3.8. Tiesāšanās izdevumi

Problēma ir ne tikai termiņi, bet arī tiesāšanās izdevumi. Termiņi un izmaksas ir cieši saistīti. Personas atļaujas tiesāties, uzskatot, ka vinnēs un par prāvu maksās zaudējusī puse. Pirmkārt, tiesāšanās izmaksas, ko sedz personas, neatbilst reālajām izmaksām. Taču padarot tiesu dārgāku, valsts riskētu mazināt tiesu pieejamību sabiedrībai. Ir cits modelis, kuru minēja prof. Tomass Šmits. Francijā neatkarīgi no sprieduma abas puses apmaksā savus izdevumus un savu daļu tiesas izmaksās. Tas nozīmē, ka uzsākot procesu persona nerēķinās, ka vinnēs un viņai nevajadzēs maksāt par tiesāšanos. Persona apzinās reālās tiesas izmaksas un rēķinās ar tām. Tas noteikti vismaz materiāli ierobežo personu vēlmi bezjēdzīgi tiesāties.

Prof. Tomass Šmits stāsta: „*Līdz XX gs. 80.tajiem gadiem jurisprudences studenti saderēja uz kasti alus, kurš vinnēs izdomātā strīdā. Vērsās tiesā izdomāto strīdu risināt. Tiesnesis zināja par lietu patieso kārtību, bet nevarēja atteikties prasību iztiesāt. Jau gandrīz 30 gadus Vācijā ir liegta iespēja bezjēdzīgi tiesāties, tā kāpinot cieņu pret tiesu, samazinot tiesu noslodzi un taupot budžeta resursus.*”

2.3.9. Darba organizācija

Ja analizējam tiesas darbu ar mērķi saīsināt iztiesāšanas termiņus, jāmin vājā vieta, kas tieši ietekmē lietu izskatīšanas termiņus, proti, tiesneša prasme organizēt savu darbu.

Salīdzinātas tika savā starpā līdzīgās tiesas (nosacītais sadalījums aprakstīts 1.pielikumā).

Pastāv risks, ka secinājumus ietekmē publiskajā telpā uzrādītā nepilnīgā informācija par tiesas struktūru vai neaktualizētā informācija par lietu sadales kārtību.

Nejauši atlasīto tiesu struktūras izpēte parādīja, praksē tiek lietotas gan līdzīgas, gan atšķirīgas dažādas pieejas.

Piemēram, struktūrā līdzīgais ir tas, ka tiesnešu un tiesnešu palīgu skaits sakrīt, bet atšķirīga ir pieeja, nosakot kancelejas vadītāju skaitu vai tiesas sēžu sekretāru skaitu.

Tā kā zemāk minētajiem piemēriem nav loģiska un racionāla izskaidrojuma, tad pastāv iespēja pārskatīt un optimizēt tiesu struktūru. Svarīgi ir akceptēt tādu struktūru, kas nodrošina augstāku darbības efektivitāti, resp., lielāku izskatīto lietu skaitu.

Piemēri:

1) līdzīgās „mazajās” pirmās instances tiesās ar četriem tiesnešiem vienā no tiesām ir otrs tiesas priekšsēdētāja palīga amats un četri tiesas sēžu sekretāri;

2) līdzīgās „vidējās” pirmās instances tiesās ar 7-8 tiesnešiem vienā no tiesām ir papildus 3 tulkus, 1 mašīnrakstītājas, 2 tiesas sekretāru un 7 tiesas sēžu sekretāru amati;

3) apgabaltiesās ir 2 kancelejas vadītāja amati, bet „lielajās” pirmās instances tiesās ir 1 kancelejas vadītāja amats, lai gan lietu skaits ir 8-10 reīžu lielāks;

4) apgabaltiesu un pirmās instances tiesnešu noslogojums atšķiras 4-6 reizes, kas izskaidrojams ar atšķirībām lietu un tiesnešu skaitā.

Lietu sadales kārtības izpēte pirmās instances tiesās parādīja, ka praksē tiek lietotas atšķirīgas pieejas. Faktiski varam runāt par tiesnešu specializācijas līmeni, piemērojot noteikto lietu sadales kārtību:

1) minimāla specializācija – daļa tiesnešu skata civillietas, daļa – krimināllietas, administratīvo pārkāpumu lietas skata neatkarīgi no specializācijas civillietās un krimināllietās, bet ir tiesneši, kas skata visa veida lietas (piem., Cēsu rajona tiesa, Ludzas rajona tiesa);

2) vidēja specializācija - daļa tiesnešu skata civillietas, daļa – krimināllietas, administratīvās lietas skata neatkarīgi no specializācijas civillietās un krimināllietās (piem., Krāslavas rajona tiesa, Valmieras rajona tiesa, Vidzemes apgabaltiesa);

- 3) augsta specializācija - daļa tiesnešu skata civillietas un specializējas noteikta veida civillietās, daļa skata krimināllietas un administratīvās lietas (piem., Ventspils tiesa, Kurzemes apgabaltiesa).

Latgales apgabaltiesā lietu sadales kārtība nav dokumentēta.

Lai pamatotu hipotēzi par specializācijas līmeņa un darbības efektivitātes tiešu saistību, ir jāsalīdzina dati tiesu griezumā.

Salīdzinājums neapstiprināja tiešu saistību:

Tiesas „mazas” (M)	Tiesnešu skaits	Specializācija	Izskatīto civillietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008	Izskatīto krimināllietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008
Ludzas rajona	4	Z	12,1	6,2
Krāslavas rajona	4	V	10,7	4,1

Tiesas „vidējas” (V)	Tiesnešu skaits	Specializācija	Izskatīto civillietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008	Izskatīto krimināllietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008
Cēsu rajona	6	Z	17,1	5,5
Valmieras rajona	7	V	15,3	6,1
Ventspils	8	A	18,8	4,1

Tiesas „lielas” (L)	Tiesnešu skaits	Specializācija	Izskatīto civillietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008	Izskatīto krimināllietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008
Liepājas	14	V	25,1	4,3
Daugavpils	14	Z/V*	25,2	3,8
Rīgas pils. Kurzemes raj.	12	V/A**	27,5	4,0

10.tabula

*) ir tiesneši, kas izskata visu veidu lietas, bet ir arī specializācija civillietu ietvaros

***) nav specializācijas starp civillietām un krimināllietām, bet ir specializācija civillietu ietvaros.

Arī apgabaltiesās starp specializācijas līmeni un izskatīto lietu skaitu mēnesī uz vienu tiesnesi nav konstatējama tieša saistība:

Tiesa	Tiesnešu skaits	Specializācija	Izskatīto civillietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008	Izskatīto krimināllietu skaits mēnesī vienam tiesnesim 2008
Zemgales (V)	14	V	4,9	2,7
Kurzemes (V)	14	A	4,8	2,9
Vidzemes (V)	14	V	2,3	2,6
Latgales (V)	16	n/d	2,9	3,2
Rīgas (ĻL)	50	V	14,5	2,5

11.tabula

Ieteicams pētīt padziļināti Rīgas apgabaltiesas pieredzi, darba organizāciju, tiesnešu kvalifikāciju, izskatāmo lietu saturu utml., lai izprastu cēloņus tik būtiskas efektivitātes palielinājumam salīdzinājumā ar citām apgabaltiesām.

Salīdzinājums „mazu”, „vidēju” un „lielu” un ļoti lielu” tiesu griezumā ļauj saskatīt tendenci – jo lielāka tiesa, jo efektīvāk strādā tiesnesis. Tas varētu būt saistīts ar prasmīgāku tiesas darba vadību tiesas priekšsēdētāja puses.

Būtu jāpēta dati personu līmenī un tiesu griezumā, kāda parādās tendence attiecībā uz lēmumu pārsūdzēšanu (publiski šādi dati nav pieejami, ir jāizdara pieprasījums Tiesu administrācijai).

Ja liels izskatīto lietu skaits nenozīmē vienlaikus arī kvalitātes pazemināšanos, tad būtu jādomā, ka ir jāveic strukturālas izmaiņas tiesu sistēmā, saglabājot iespēju

iedzīvotājiem saņemt pakalpojumu tuvu dzīvesvietai. Risinājums varētu būt gan tehnoloģiju izmantošana, gan mobila/izbraukuma pakalpojuma piedāvāšana.

Apgabaltiesu lietu sadales kārtībā parasti atrunāta arī slodze rēķināšana atkarībā no lietas sarežģītības - nav Rīgas apgabaltiesas kārtībā. Pirmās instances tiesu sadales kārtībā **40%** nav norādes uz slodzes rēķināšanu atkarībā no lietas sarežģītības. Slodzes uzrādīšana ļauj labāk un vienmērīgāk veikt sadali, kas savukārt uzlabo darba organizāciju.

Tika vērtēti tiesu sēžu grafiki, lai pārliecinātos, vai tiesnešu darbs organizēts tā, ka pastāv iespēja sēdei sagatavoties. *Vairumā gadījumu tiesas sēdes netiek plānotas katru dienu un arī neaizņem visu darba dienu pilnībā.* Tas ļauj secināt, ka sēžu starplaiki pastāv.

Mulsinoši, ka civillietu grafikā sēdei parasti paredz 0,5 stundas, gadās arī tikai 15 minūtes, reizēm - 1 stundu. Tas varētu norādīt uz formālu pieeju sēžu plānošanā vai arī sēžu atlikšanu/pārceļšanu. Provizoriski aprēķini parāda, ka apgabaltiesās 2009.gada I pusgadā civillietu sēžu skaits 6,7 reizes pārsniedz periodā pabeigto lietu skaitu.

Krimināllietu izskatīšanai parasti grafikā rezervētas viena vai divas stundas.

Tika vērtēti tiesu sēžu grafiki, lai pārliecinātos, vai tiesu priekšsēdētāja slodze salīdzinājumā citiem tiesnešiem ir tāda, ka priekšsēdētājs var veikt administrēšanas funkciju. Analīze parādīja, ka **40%** gadījumu tiesas priekšsēdētāju slodze ir līdzīga tiesnešu darba slodzei un tāpēc pastāv risks, ka tiesas priekšsēdētājam trūkst laika veikt atbilstošu uzraudzību par darba organizāciju un efektivitāti. Tas savukārt ietekmē visas tiesas darba efektivitāti.

Šo aspektu būtu jāpēta vairāk, lai pārliecinātos par hipotēzi, ka tiesas priekšsēdētāja loma kā administratoram var uzlabot tiesas darba organizāciju. Dati būtu jāpēta personu līmenī un tiesu griezumā - publiski šādi dati nav pieejami, ir jāizdara pieprasījums Tiesu administrācijai.

Respondenti minēja, ka Latvijā ir tiesneši, kuri mēneša laikā ir iztiesājuši 4 lietas. Ja nav iespējas viņus ietekmēt, tad tiesu varas neatkarība ir bezjēdzīga sabiedrības līdzekļu šķiešana un sabiedrības interešu ignorances attaisnojums. Pēc būtības jau šobrīd Likumā par tiesu varu ir noteiktas par tiesas darba organizāciju atbildīgās personas- tiesu priekšsēdētāji. darba plānošana arī ir apgūstama prasme, kuru varētu mācīt tiesnešiem

pirms stāšanās amatā vai kvalifikācijas celšanas kursos.

Prasme vadīt tiesu, plānojot darba ritmu ir apgūstama prasme, ko varētu apgūt tiesu priekšsēdētāji speciālā apmācībā.

2.4. Cilvēkresursu problēmas tiesās

2.4.1. Kadru trūkums

Tiesnešu trūkums ir visbūtiskākā problēma, kuru norādīja aptaujātie tiesu varas pārstāvji. Tas atstāj ļoti negatīvu ietekmi uz visu tiesu sistēmu, it īpaši uz tiesu efektivitāti un kvalitāti. Tiesneši daudzās tiesās ir pārslogoti, no kā cieš gan lietu izskatīšanas ātrums, gan arī kvalitāte. Šā iemesla dēļ ir apgrūtināta arī tiesnešu tālākāpmācība un pat kvalifikācijas uzturēšana.

Viens no AT senatoriem pat atteica interviju, jo viņam tam nav laika – jāraksta spriedumi.

Tomēr respondenti minēja, ka Latvijā esot tiesneši, kuri mēneša laikā ir iztiesājuši tikai četras lietas, kas acīmredzot norāda uz neefektīvu tiesu darba organizāciju un potenciālu efektivitātes uzlabošanas iespēju.

Esot gadījumi, kad tiesnesis nāk uz tiesas sēdi, taču, iespējams, aizņemības dēļ nav iepazinies ar lietu. Daži tiesneši gan uzskata, ka tā esot viena no iespējamajām iztiesāšanas metodēm, kad tiesnesis tiek ar pusēm, nemaz nezinot lietas apstākļus, un ka tiesnešu neatkarība ietverot arī viņu tiesības izvēlēties darba metodes. Pētnieki netic, ka šādu metodi tiesnesis ir apguvis kādā no augstākajām mācību iestādēm studējot jurisprudenci!

Aptaujātie respondenti minēja arī gadījumus, kad tiesnesis vienas tiesas sēdes laikā iepazīstas ar citas lietas materiāliem acīmredzot viņam nav cita laika to izdarīt. Protams,

tas neizslēdz iespēju, ka šāds tiesnesis ir vienkārši nolaidīgs, vai arī neprot organizēt savi darbu. Tomēr fakts ir, ka šāda tendence pastāv.

Tai pat laikā tiesu varas pārstāvji minēja gadījumus, kad, neraugoties uz vakanto tiesneša vietu esamību, Tiesu administrācija tiesneša amata interesentiem sniedz nepatiesu informāciju, ka vakancu konkrētajā tiesā neesot. Iemesli šādai rīcībai aptaujas gaitā netika noskaidroti.

2.4.2. Tiesnešu kvalifikācija

Tiesnesis ir visas tiesu sistēmas „atslēgas amats”, cilvēka tiesību aizstāvības garants. Tāpēc ir tikai loģiski prasīt cieņu pret tiesu un izvirzīt augstas prasības tiesneša amata kandidātiem un tiesnešiem pildot amata pienākumus. ***Tiesnešu kvalifikācija nosaka visu tiesu sistēmas darba kvalitāti.*** Respondenti uzsvēra, ka tiesnešiem ir jābūt jebkuras valsts juristu elitei jurisprudences jomā. Tas izriet no viņu vietas tiesiskajā sistēmā. Turklāt, ja tiesnešus salīdzina ar citiem juridiskās profesijas pārstāvjiem (prokuroriem, advokātiem, notāriem), tad jebkuram tiesnesim ir papildus vēl jāpiemīt īpašai „tiesneša kvalitātei”, kuru nav citām profesijām: viņam ir jābūt spējīgam kritiski izvērtēt citu augsti kvalificētu juristu sniegto informāciju un pieņemt par to lēmumu. Tas nosaka teorētisku zināšanu, prasmju un pieredzes kopumu, kas nepieciešams tiesnesim. Šīs iemaņas tiek iegūtas studiju un vēlāk profesionālās darbības tiesā rezultātā.

Kvalifikācijas vispārīgs vērtējums

Tiesnešu kvalifikāciju veido zināšanas stājoties amatā un spēja turpmāk sekot līdzi grozījumiem, papildinājumiem spēkā esošajos likumos un jauniem likumiem, starptautiskiem līgumiem, u.c. tiesību avotiem. Kopumā kvalifikācija kā uzsvēra respondenti ir apmierinoša, lai gan tā būtiski atšķiras pa instancēm un pat vienas instances dažādās tiesās.

Kā izteicās viens respondents, tad „galvenās problēmas rada divas tiesnešu kategorijas – nepārlicinātie tiesneši un pārlicinātie muļķi.”

Tiesneši kompetences ziņā sevi vērtē kopumā pozitīvi. Reizēm esot problēmas ar jaunajiem tiesnešiem, taču tas pārsvarā ir pieredzes trūkuma dēļ. Administratīvajiem tiesnešiem ir tendence savu kvalifikāciju vērtēt augstāk nekā pārējiem tiesnešiem. Valsts

iegulda būtiskus līdzekļus tiesnešu kvalifikācijas sistemātiskā celšanā.

Arī citi respondenti tiesnešu lielāko daļu vērtē kā atbilstoši kompetentus. Tomēr vienmēr seko iebildes, ka ir atsevišķi tiesneši, kuru kvalifikācija neatbilst.

Tālākizglītība

Tiesnešu kvalifikāciju būtiski negatīvi ietekmē tieši juridiskā darba specifika, proti, nepārtraukta normatīvās bāzes attīstība un maiņa. Informācijas, kas jāpielieto darbā, daudzums un novecošana ātrums ir daudz izteiktāks nekā citās profesijās. Tas nozīmē, ka katram kvalificētam tiesnesim nemitīgi ir jāveltī laiks un pūles kvalifikācijas noturēšanai esošajā līmenī. Informācija ir cieši saistīta ar nemitīgiem grozījumiem un papildinājumiem likumos, jaunu likumu pieņemšanu, veco likumu atcelšanu, Satversmes tiesas spriedumiem utt., kas ietekmē cita starpā arī tiesas spriešanu. ***Rezultātā tiesnešiem liela uzmanība jāvelta pat varbūt ne tik daudz kvalifikācijas paaugstināšanai, bet gan tieši kvalifikācijas uzturēšanai. Pārlietu liela darba slodze, kuru veicot nepaliek laika kvalifikācijas uzturēšanai, mazina darba kvalitāti.***

Respondenti, apliecina, ka pietiekami bieži ir gadījumi, kad tiesneši piemēro vecas likumu redakcijas, nezinot par jaunākajiem likumu grozījumiem un papildinājumiem. Loģiski domājot, nevar prasīt, lai katrs atsevišķs tiesnesis izsekotu līdz visām novitātēm nacionālajā, Eiropas Savienības un starptautisko tiesību līmenī, bet formāli šāda prasība ir. Tiesnešu tālākizglītība tikai daļēji atrisina šo problēmu. Tāpat kā neviens ārsts nav universāls speciālists visās slimībās, lai gan cilvēka ķermenim nav izteiktas tendences mutēt, arī neviens tiesnesis nevar vienlīdz labi pārvaldīt visu neaptveramo un ikdienas mainīgo likumu masu, ar tiesību avotiem trīs līmeņos- Latvijas, ES un starptautiskajā.

Pozitīvi tiek vērtēta Tiesnešu apmācības centra darbība.

Ļoti pozitīvi vērtējama ideja par regulāru, iespējams, pat institucionalizētu pieredzes apmaiņu starp tiesām, it īpaši starp tiesām vertikālā līmenī.

Tika izteikta ideja, kura nav tieši saistīta ar tālākizglītību šā vārda tiešā nozīmē, tomēr var palīdzēt tiesnešu kvalifikācijas celšanā: vajadzētu nodrošināt tiesnešiem iespēju sekot sava sprieduma gaitai augstākās instancēs un uzzināt augstāko instanču tiesu spriedumus šajā lietā.

Tiesnešu specializācija

Kā tika konstatēts pētījuma gaitā, pilsētu (rajonu) tiesu spriedumu kvalitāte vidēji tiek vērtēta zemāk salīdzinājumā ar apgabaltiesu vai Augstākās tiesas spriedumiem. Neapšaubāmi, daļēji šādu atšķirību var „norakstīt” uz to, ka apgabaltiesās un Augstākajā tiesā pārsvarā strādā pieredzējušāki tiesneši, taču pētījuma autori uzskata, ka tas ir tikai daļējs izskaidrojums, jo nedrīkst ignorēt arī tiesnešu specializācijas aspektu. Pilsētas (rajona) tiesa (izņemot Administratīvo rajona tiesu) ir vienīgā tiesu iestāde, kurā nepastāv tiesnešu specializācija, proti, kur viens un tas pats tiesnesis iztiesā dažādu kategoriju lietas – gan krimināllietas, gan civillietas. Tas neapšaubāmi atstāj negatīvu iespaidu uz spriedumu kvalitāti, jo, ņemot vērā ārkārtīgi sarežģīto un aizvien augošo tiesību sistēmu, viens cilvēks nevar vienlīdz labi orientēties visos tiesību jautājumos jebkurā lietu kategorijā.

Piemēram, prokurori apliecina, ka autortiesību noziegumos specializējies prokurors sagatavo lietas materiālus, taču tiesnesis, kurš „nezin visas fineses” autortiesību pārkāpumu lietās, iztiesā lietu nekompetenti.

Tiesnešu specializācija vismaz krimināltiesībās un civiltiesībās (protams, ka labāk būtu specializēties vēl sīkāk) ir nepieciešamība, to tieši vai netieši uzsver lielākā daļa respondentu. Taču gandrīz nekavējoties seko iebildes, ka Latvijā tas nav realizējams. Pirmkārt, galveno šķērslī rada mazo rajona (pilsētu) tiesu specifika, kurās nav pietiekams tiesnešu skaits, lai viņu starpā sadalītu specializāciju. Otrkārt, tiesnešu specializācija nonāk pretrunā ar lietu sadali starp tiesnešiem pēc nejaušības principa, un, lai tas darbotos, ir nepieciešams lielāks tiesnešu skaits, kuru starpā šāda „izloze” notiek.

Lietu sadale starp tiesnešiem pēc nejaušības principa ir viens no objektivitātes principa balstiem tiesas spriešanā. Tai pat laikā tiesnesim ir jābūt kvalificētam, kas savukārt ir viens no likumības principa balstiem. Ja tiesnesis nekompetenti piemēro likumu, viņš nerealizē likumības principu. Tādējādi šeit veidojas zināma pretruna starp objektivitātes principu no vienas puses un likumības principu no otras. No tiesnešiem tiek prasīts neiespējamais, pie lielas darba slodzes, negaidīti ielozētā lietā zināt visus pēdējos grozījumus un papildinājumus trīs līmeņos (nacionālajā, ES un starptautiskajā). Tas noved pie nekvalitatīviem spriedumiem, kuros ir izmantotas vecas likumu redakcijas, nav

ņemta vērā judikatūra, nepareizi iztulkotas tiesību normas utt. Turklāt tiesneša kvalifikācijas trūkums var negatīvi ietekmēt tiesneša neatkarību, jo pastāv risks, ka šāds tiesnesis var pakļauties zinošāka (tiešā vai pārnestā nozīmē) advokāta vai prokurora viedoklim, kurš savukārt var nebūt objektīvs. Tas arī var negatīvi ietekmēt personu tiesības uz taisnīgu tiesu, padarot to atkarīgu no lietas dalībnieka ienākumiem, jo finansiāli spēcīgākajai pusei ir krietni plašākas iespējas nolīgt šauri specializējušos un tāpēc augsti kompetentu advokātu, kurš „apspēlē” prokuroru un „apgaismo” tiesnesi.

Tādēļ darba grupa uzskata, ka, **izsverot objektivitātes principu iepretim likumības principam, virsroka būtu dodama likumības principam. Līdz ar to, tiesnešu specializācijai būtu dodama virsroka pār lietu nejaušas sadales principu.** Protams, pirmās instances nespecializētā tiesneša kļūdas vienmēr var novērst otrajā un trešajā instancē, kur lietu skata specializēti tiesneši. Tomēr šis pats arguments strādā arī uz pretējo pusi, proti, augstākas instances tiesa, pārskatot lietu, var novērst arī neobjektivitātes problēmas. Turklāt ir pamats uzskatīt, ka kvalificēta lietu izspriešana jau pirmajā instancē var būt pietiekami būtisks papildus faktors pārsūdzēto lietu skaitu samazināšanai, kā rezultātā atslogosies augstākās instances.

Problēmu šajos gadījumos var radīt situācijas, kad tiesā ir tikai viens vai divi tiesneši, kuri specializējušies attiecīgā lietu kategorijā, un tiem ir sevi jāatstata no lietas izskatīšanas vai jāpieņem noraidījums. Iespējams, ka šīs pretrunas varētu tikt atrisinātas, ieviešot likumā elastīgāku pieeju lietas izskatīšanā, piemēram, izbraukuma tiesas sēdes, kad lietu izskata vienā tiesā citas tiesas tiesnesis, paredzot lietas nodošanu citai tiesai u.tml.

Lielākā daļa respondentu (tiesneši – mazāk, citi respondenti – vairāk) uzskata, ka būtiska loma tiesneša kompetences novērtēšanā ir atcelto spriedumu skaitam. To iesaka ņemt par pamatu, lai vērtētu tiesneša karjeras izaugsmes iespējas un pat atbilstību ieņemamajam amatam. Tomēr, respondenti pamatoti iebilst, ka **atcelto spriedumu skaits nevar būt vienīgais tiesneša darba kvalitātes rādītājs.** Kā vienu no iemesliem, kāpēc atcelto spriedumu skaits statistiski neatspoguļo patieso stāvokli, respondenti minēja, ka nereti pilsētas (rajona) tiesas spriedums tiek atcelts apgabaltiesā, bet pēc pāris gadu tiesāšanās to par pareizu atzīst AT. Taču tiesnesim no rajona (pilsētas) tiesas, šis spriedums trīs

gadus iepriekš gada statistikā bija atceltais spriedums. Otrs arguments, kuru izvirzīja respondenti, pret atcelto spriedumu lomas absolutizāciju, vērtējot tiesneša darba kvalitāti, bija arguments, ka bailes no atcelto spriedumu skaita ietekmē tiesneša neatkarību, spriežot tiesu. Tiesnesim ir jādomā kā pēc būtības un likuma izspriest pareizi, nevis jābaidās kļūdīties. Tas būtu aplams uzstādījums. Tādēļ atcelto spriedumu skaits pats par sevi nevar būt pamats disciplinārbildībai vai citām sankcijām pret tiesnesi. Taču lielumā lielākā daļa respondentu uzskata, ka atceltie spriedumi ir izmantojami (a) kā izpētes objekts tiesu darbības vērtēšanai un virzībā uz vienveidīgu tiesu praksi un (b) kā kritērijs tiesneša karjeras izaugsmē, kuru ņem vērā, lemjot par tiesneša klases paaugstināšanu vai pārcelšanu uz augstāku tiesu.

Pārātestācija

Kā jau iepriekš tika minēts, normatīvās bāzes augstā mainība izvirza prasību pēc nemitīgas tiesnešu izglītošanās, turklāt ne vien kvalifikācijas paaugstināšanas, bet kaut vai kvalifikācijas uzturēšanas formā. No vienas puses tiesnešu tālākizglītības rezultāti tiek novērtēti pie tiesneša kvalifikācijas atestācijas. Taču lielākā daļa respondentu uzskata, ka tas ir nepietiekami, jo ir tiesneši, kuri paši nevirzās uz kvalifikācijas atestāciju dažādu iemeslu dēļ (piemēram, sasnieguši augstāko klasi, nevēlas u.tml.). Par nepieciešamu respondentu lielākā daļa atzīst periodisku zināšanu pārbaudi arī šiem tiesnešiem. Turklāt arī kvalifikācijas komisijas darbību ne visi respondenti atzīst par labu, tā mēdzot būt formāla.

Par obligātās pārātestācijas periodu respondenti pārsvarā min 5 – 6 gadus. Atestācija ne obligāti ir jānotur kā eksāmens, uzskata respondenti. Izskanēja priekšlikumi veidot punktu sistēmu vai eksaminācijas sistēmu. Punktu sistēma - tiesnesis apmeklē kvalifikācijas celšanas nodarbības, par katru no tām iegūstot noteiktu punktu skaitu. Līdzīga kārtība šobrīd jau darbojas notariātā.

Šādā modelī rodas jautājums par to, kas notiek ar tiesnesi, kurš nav izgājis regulāro pārātestāciju. Risinājums varētu būt atstādināšana no amata pienākumu pildīšanas bez atalgojuma, uz laiku, kamēr atestācija nav nokārtota.

Atsevišķi respondenti – tiesneši uzskata, ka pārātestācija apdraud viņu Satversmē nostiprināto neatkarību, taču darba grupas ieskatā šāds viedoklis nav pamatots. Tiesnešu

neatkarību nevar iztulkot pretrunā ar Satversmes 2. panta prasību „Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.”, kuras dēļ ir ieviesta valsts institucionālā sistēma ar varas dalīšanu un tiesnešu neatkarību. Katrai personai ir tiesības uz taisnīgu tiesu, bet tas nozīmē, ka arī uz kompetentu tiesnesi. Turklāt, kā jau tika minēts iepriekš, tiesneša neatkarība nav pašmērķis, bet ir tikai līdzeklis citu, augstākas kārtas mērķu sasniegšanai.

Tomēr, lai novērstu iespējamus tiesnešu neatkarības aizskārumus gadījumā, ja tiek izvēlēta eksaminācijas sistēma, ir iespējamās dažādas metodes, kuras praktiski samazina šādu risku līdz nullei. Piemēram, vairāki pārbaudītāji katram pārbaudes darbam, turklāt neviens no pārbaudītājiem nezina pārējos; anonīmais pārbaudījums (kad pārbaudītāji nezina, kā darbu viņi pārbauda, savukārt pārbaudāmais nezina savus pārbaudītājus), u.tml.

Pāratestācijā noteikti būtu jāiekļauj zināšanu pārbaude par attiecīgajā periodā mainīto normatīvo bāzi un citiem tiesību sistēmas jaunumiem. Tiesnešu specializācijas gadījumā tiesnešiem būtu jāorientējas arī tiesību sistēmas attīstības vispārīgajos jautājumos attiecīgajā periodā. Aptaujās tika minēts, ka tiesnešiem būtu vēlams papildus apgūt juridisko argumentāciju, kuru respondenti vērtē kā vājāko daļu spriedumos, un tiesas sēdes vešanas normas un kultūru. Jo pēc respondentu pieredzes nav vienveidības ne tikai tiesu praksē, bet arī sēžu norisē. Tiesneši piemēro atšķirīgu ierobežojumus, piemēram, nosakot laiku, cik ilgi konkrētā tiesas sēdē drīkst uzstāties puses vai to pārstāvji.

2.4.3. Cenzi

Lai optimizētu tiesu darbību, tiek apsvērtas arī iespējas veikt pārbūvi pastāvošajā tiesu struktūrā. Tiesu struktūra ir cieši saistīta ar tiesnešu kompetenci. Vispārējās kompetences tiesas veido hierarhisku struktūru, kas nozīmē, ka katra nākamā līmeņa tiesas tiesneši ir kompetentāki un profesionālāki nekā iepriekšējā līmeņa, jo viņiem tiek noteikti stingrāki cenzi, lai kandidētu uz amatu. Lai to nodrošinātu likumā par tiesu varu ir nostiprināti tiesnešu kandidātu cenzi: pilsonības cenzs, izglītības cenzs – persona, kas kandidē ir „ieguvusi valsts atzītu otrā līmeņa augstākās izglītības diplomu tiesību zinātnēs un jurista kvalifikāciju;” valsts valodas pārvaldīšanas cenzs, vecuma cenzs, darba pieredzes un kvalifikācijas cenzs, ētikas cenzs (godīgs jurists). Pētījuma gaitā tika konstatēts, ka pilsonības, izglītības, valsts valodas pārvaldīšanas cenzi būtiskas problēmas nerada. No

šobrīd pastāvošajiem cenziem respondenti kā problemātiskus norādīja tikai vecuma un pieredzes cenzus, kā arī nepieciešamība pēc sociālās kompetences cenza.

Vecuma cenzs

Ir tiesneša amata kandidātiem noteiktie cenzi, kuri mainās atkarībā no tiesas līmeņa. Tā rajona (pilsētas) tiesas tiesneša kandidātam tiek prasīts 5 gadus ilgs jurista darba stāžs, skaitot šo termiņu no kvalifikācijas iegūšanas brīža. Interesanti, ka tiem kandidātiem, kuri ir bijuši tiesas priekšsēdētāja palīga vai tiesneša palīga amatā, šis cenzs netiek piemērots. Zinot kadru trūkumu šajos amatos un praksi, ka darbā šajos amatos bieži vien tiek pieņemti studenti, var sanākt, ka tiesneša solā iesēžas persona ar viena vai divu gadu stāžu jurista profesijā, ja stāžu skaita pienācīgi, t.i., no kvalifikācijas iegūšanas. Ir jāpārbauda, vai šāda tiesiskā situācija ir radīta apzināti, vai arī tas ir neapzināts likuma robs.

Lielākā daļa aptaujāto respondentu (izņemot daļu no tiesnešiem) par saprātīgu atzina šobrīd noteikto 30 gadu vecuma cenzu rajona (pilsētas) tiesneša amata kandidātam, jo „tiesnesim ir jābūt nobriedušai personai”, un iestājās par nepieciešamu ar augšupejošu soli līdzīgi kā darba stāžā, paaugstināt vecuma cenzus attiecībā uz apgabaltiesas un Augstākās tiesas tiesnešu amatu kandidātiem. Augšupejošais solis varētu būt 3 vai 5 gadi.

Daži Augstākās tiesas tiesneši norādīja, ka rajona (pilsētas) tiesas tiesneša kandidātam noteiktais 30 gadu vecuma cenzs varētu būt nedaudz par augstu un ka tas radot praktiskas problēmas. Šobrīd noteiktais 30 gadu vecuma cenzs rada objektīvus un nepārvaramus šķēršļus jaunu, taču augsti kvalificētu speciālistu iekļūšanai tiesu sistēmā.¹⁹ Iespējamais profesionālā un psiholoģiskā brieduma nepietiekamības risks šādās situācijās var tikt mazināts ar adekvātām atlases procedūrām, jo vairāk tādēļ fizioloģiskais vecums pats par sevi nav vienīgais būtiskais brieduma rādītājs vai pamats. Pētnieki nepiekrīt šim viedoklim, jo par tiesnesi spēj būt tikai persona ar darba pieredzi un personiskām

---

¹⁹ Proti, pašreizējā studiju sistēmā lielākā daļa studentu iegūst jurista kvalifikāciju 23-25 gadu vecumā. Ņemot vērā noteikto 30 gadu vecuma cenzu, šiem absolventiem ir jānostrādā 5-7 gadi jurista profesijā tiesā vai ārpus tās. Rezultātā labākie jaunie speciālisti visbiežāk aiziet uz labāk apmaksātiem amatiem privātajās struktūrās, salīdzinājumā ar krietni zemāk apmaksātajiem tiesas sēžu sekretāra vai tiesneša palīga amatiem. Iestājoties 30 gadu vecumam šie speciālisti vairs necenšas iekļūt tiesu sistēmā, jo ir iestājušies un nostabilizējušies apstākļi, kas nesekmē tik radikālu karjeras maiņu (iegūtā pieredze jau ir pārāk specifiska, pa to laiku ir jau nodibinātas ģimenes u.tml.). Šā iemesla dēļ tika izteikts viedoklis, ka vecuma cenzs rajona (pilsētas) tiesas tiesneša kandidātam varētu būt 25-27 gadi.

kompetencēm, kuras var iegūt arī tiesneša palīga amatā. Problēma ir nevis vecuma cenzs, bet tiesneša palīga zemais atalgojums un prestižs.

Apgabaltiesas tiesneša kandidātam tiek prasīts 10 gadu kopējais darba stāžs augstskolas tieslietu specialitātes akadēmiskā personāla, zvērināta advokāta, prokurora vai līdz 1994.gada 30.jūnijam prokurora vietnieka, prokurora palīga vai prokuratūras izmeklētāja amatā. Savukārt Augstākās tiesas tiesneša kandidātam tiek prasīts 15 gadu stāžs.

Vairākums respondentu uzsvēra, ka būtu pamatoti prasīt no Augstākās tiesas tiesnešu amatu kandidātiem to pašu brieduma pakāpi, ko Satversme nosaka LR Valsts Prezidenta amata kandidātam, t.i., 40 gadu vecuma sasniegšanu. Savukārt apgabaltiesu tiesnešu amata kandidātu vecuma cenzs varētu būt 35 gadi.

Darba pieredzes cenzs

Vairākums respondentu iestājās pret pielīdzināšanu darba stāža jautājumos (t.i. piemēram, stāžam tiesā tiek pielīdzināts akadēmiskais un pedagoģiskais stāžs), uzsverot, ka katram augstākās tiesas tiesnesim ir jānosaka kaut vai minimāla 3 līdz 5 gadu pieredze zemākā tiesā. Tas arī palīdzētu veidot vienveidīgu tiesu praksi, jo visu līmeņu tiesnešiem būtu pieredze un izpratne par prakses veidošanos visos līmeņos. ***Respondenti uzsver, ka nav pieļaujama tiesnešu iecelšana apgabaltiesā un Augstākajā tiesā, ja kandidātam vispār nav darba pieredzes tiesā.***

Vecuma cenzi ir vājā vieta arī citās ar tiesu varu saistītās struktūrās, piemēram, zvērinātiem notāriem vecuma cenzs noteikts 25 gadi, bet zvērinātu notāru palīgiem, kuri noteiktos apstākļos pilda zvērināta notāra funkcijas 21 gadu. Vecuma cenzs LR Notariāta likumā 1937. gadā ir ienācis no 1904. gada Krievijas impērijas Notariāta nolikuma projekta, ar kuru bija iecerēts celt notāra vecuma cenzu no pilngadības 21 uz 25 gadiem, jo praksē impērijas juristi nonāca pie secinājuma, ka 21 gadu vecums ir nepietiekams, lai persona spētu kompetenti veikt notariālās funkcijas.²⁰ Notāram, lai pildītu amata pienākumus, ir nepieciešamas teicamas zināšanas tiesībās, ievērojama pieredze atbilstošā jurista darbā, mediācijas prasme un personiskais briedums. Uz šīm īpašībās norāda visi pētījuma ietvaros intervētie notāri. Pētījuma vadītāja uzskata, ka „Notariāta likumā” 9. 2.

---

²⁰ Комаров Н.И., Пашенцев Д.А., Пашенцева С.В. Очерки истории права Российской империи вторая половина 19- начало 20 века. Москва: Статут, 2006, с. 216,217.

pantā noteiktais vecuma cenzs zvērinātiem notāriem, personas „sasniegušas divdesmit piecu gadu vecumu”, nav atbilstošs. Pētījuma vadītāja iesaka vecuma cenzu notāriem būtu lietderīgi pielīdzināt vecuma cenzam rajona (pilsētas) tiesnešiem, jo notāri bezstrīdus lietās (mantojuma lietu vešana) veic preventīvo tiesvedību. Likuma par tiesu varu 52. panta 3.daļā nosaka:” Par rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi var iecelt personu, kura ir sasniegusi 30 gadu vecumu”, bet zvērinātu notāru palīgiem varētu tikt izvirzīts 25 gadu vecuma cenzs.

40 gadu prasība AT tiesnešu amata kandidātiem, jau šobrīd summāri veidojas no vidusskolas beigšanas 18-19 gados, tad 5 – 6 gadi juridiskās izglītības un maģistra grāda ieguvei, tad 15 gadu darba stāža cenzs. Summējot veidojas 38 līdz 40 gadi veca persona, kas var izpildīt visus izglītības un cenzus un darba pieredzes cenzus un kandidēt uz AT tiesneša amatu.

Saskarsmes kultūras un garīgās stabilitātes cenzs

Aptaujājot respondentus un apsverot atsevišķu tiesnešu un citu tiesu varas amatpersonu dažkārt neadekvāto uzvedību, pētījuma vadītājam radās ierosinājums, kuru atbalstīja arī pētījuma vadītājas aptaujātie respondenti, ***ieviest psihiskās veselības cenzu***. Ar tiesu varu saistītie pienākumi, gan tiesnešiem, gan prokuroriem, gan tiesu varas amatpersonām, ir tik sabiedriski svarīgi, ka ir tikai likumsakarīgi prasīt no šīm personām, lai tās apzinās un spēj racionāli apzināties, vadīt un kontrolēt savas darbības, ar kurām tiek realizēta valsts vara. Cenzu varētu noteikt jau pie kandidēšanas, bet veselības pārbaudes pildot pienākumus pēc vajadzības veikt, ja ir iesniegumi par neadekvātu uzvedību tiesas sēdēs. Tas, protams, paver iespēju ietekmēt tiesneša neatkarību, iesniedzot nepamatotus iesniegumus. Tādēļ, lai šādu tiesību nevarētu izmantot ļaunprātīgi, pirms šādas pārbaudes nozīmēšanas, iesniegumā minētie fakti ir rūpīgi jāpārbauda, bet iesniedzējs, kas savā iesniegumā sniedzis apzināti maldinošas ziņas, ir sodāms. Ja apzināti nepatiess apvainojums nācis no privātpersonas, tad sods varētu būt par necieņu pret tiesu, bet ja amatpersona no tiesu varas struktūras, tad disciplinārsods, līdz pat atstādināšanai no amata pie atkārtota apzināti nepatiesa iesnieguma.

2.4.4. Tiesnešu atlases procedūras

Savā pētījumā P.Nūnana rakstīja: „Latvijā tiesnešu iecelšana amatā uz mūžu nodrošina tiesu varas neatkarību, taču atlases, amatā iecelšanas un amatā paaugstināšanas procedūras nenodrošina tiesu varas atbildību, standarti ir nenoteikti, un process ir izolēts no profesionāliem tieslietu jomā un sabiedrības. Savā atzinumā par Latvijas pievienošanās procesu Eiropas Savienībai Atklātās sabiedrības institūts ir ieteicis Latvijai apsvērt nepieciešamību, izveidot racionālu sistēmu tiesnešu atlasei un paaugstināšanai amatā, tai skaitā skaidrus kritērijus lēmumu pieņemšanai un caurskatāmas procedūras”. P.Nūnana uzskatīja, ka problēma ir jau likuma „Par tiesu varu” klauzulās, kuras nav pietiekami izvērstas ne pašā likumā, ne citos normatīvajos aktos, ne arī tiesu praksē: Pašreiz spēkā esošais likums nosaka, ka visu tiesnešu atlase tiek balstīta uz principu, ka vienīgi Latvijas pilsoņi, kas ir “augsti kvalificēti” un “godīgi” juristi, var strādāt par tiesnešiem. LTV. 51.(1) pants. Nūnana uzskata, ka kritēriji, kas nosaka “augsti kvalificētos” vai “godīgos”, nav atrodamī ne likumos, ne praksē, izņemot izņēmumu uzskaitījumu, kas ir minēts LTV 55. pantā.”²¹

Atlases gaitā viena no lielākajām problēmām ir kandidātu trūkums, kā rezultātā reāls un efektīvs konkurss reti kad ir iespējams. Esot pat gadījumi, kad reizēm atlases gaitā nākas krietni vien nolaist prasību līmeni, lai kāda rajona (pilsētas) tiesa nepaliek bez tiesneša, jo kvalificētu kandidātu trūkst. Lai gan šāda rīcība neesot pieņemama no tiesu varas kvalitātes viedokļa, tomēr realitāte ieviešot savas korekcijas.

Daži tiesneši norādīja, ka atlases procedūras būtu jānosaka stingrākas, jābeidz sniegt formālus atzinumus par kandidātiem..

Intervijās respondenti norādīja, ka neesot pietiekami detalizēti noteiktas tiesnešu amata kandidātu stažēšanās kārtības, kas radot problēmas salīdzināt stažieru kvalifikāciju. Turklāt stažiera vadīšana prasa pietiekami daudz laika no vadītāja, kas reizēm traucē, it īpaši kadru trūkuma un pārslodzes apstākļos.

---

²¹ Nūnana P. Salīdzinošais ziņojums: Tiesnešu atlases, amatā iecelšanas un paaugstināšanas kritēriji Latvijā. http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4361 (aplūkots 9.11.2009.)

Kopsavilkums

1. Pētījuma gaitā cita starpā atklājās, ka ļoti daudzi no šajā pētījumā aplūkotajiem jautājumiem ir tikuši apspriesti arī agrāk, turklāt ilgstoši, taču reāla rīcība nav sekojusi, neraugoties uz to, ka daudzi jautājumi varēja būt sakārtoti jau sen. Tas visai acīmredzami liecina par politiskās varas gribas trūkumu pievērsties tiesu sistēmas sakārtošanas jautājumiem.

I Secinājumi tiesu un tiesnešu neatkarības jomā

2. Tiesu neatkarības jomā ir novērojama fundamentāla problēma – izteikta tiesu varas atkarība no izpildvaras, it īpaši tiesnešu kandidātu atlases un virzības jautājumos, budžeta sastādīšanā. Šī izpildvaras ietekme ir jālikvidē, pretējā gadījumā tiesu neatkarība ir apšaubāma. Visoptimālākais risinājums ir Tieslietu padomes izveidošana un to funkciju nodošana šai padomei, kuras šobrīd ir izpildvaras rokās (tiesnešu kandidātu atlase un virzīšana, budžeta sastādīšana).

3. Lai gan publiskajā telpā izskan aicinājumi likvidēt tiesu varas atkarību no likumdevēja, atņemot Saeimai tiesības lemt par tiesnešu iecelšanu amatā, tomēr vērā ņemami apstiprinājumi šādai problēmai netika gūti. Pētījuma darba grupas ieskatā Saeima kā vienīgais tieši tautas leģitimētais valsts orgāns realizē parlamentāro (politisko) kontroli pār tiesu varas izveidi, kas ir normāls demokrātisks process. Atsevišķie „konflikti”, kuri ir radušies starp tiesu varas pārstāvjiem un Saeimu, ir tik reti, ka nav nekāda pamata runāt par sistēmisku problēmu šajā jomā. Gluži otrādi – šie „konflikti” norāda uz to, ka valsts varas dalīšanas mehānisma ietvaros šī kontrole darbojas. Turklāt ir bijuši arī gadījumi, kad Saeima ir izlabojusi kļūdas tiesnešu kandidātu atlases un virzības procesā. Tādēļ šajā jautājumā izmaiņas nav ieteicamas.

4. Tomēr, neraugoties uz iepriekšējā secinājumā minēto, Saeimai ieteicams nodot tiesnešu karjeras virzības funkciju Tieslietu padomes ziņā. Saeimas kompetencē tad paliktu tikai kā tautas pārstāvības orgānam leģitimēt personas iekļūšanas tiesu sistēmā (tiesnešu sākotnējā apstiprināšana amatā), pārējo karjeras virzību atstājot tiesnešu pašpārvaldes ziņā. Tas izslēgtu jebkādas spekulācijas par

tiesnešu potenciālo ietekmēšanu un atriebību no deputātu puses par konkrētiem spriedumiem.

5. Tiesnešu neatkarības jomā lietu spriešanā fundamentālas problēmas netika novērotas. Normatīvais regulējums šīs neatkarības nodrošināšanā ir adekvāts, tādēļ šis aspekts paliek atkarīgs tikai un vienīgi no tiesneša personības, viņa kultūras un ētikas līmeņa un iekšējās neatkarības izjūtas. Ja šajā jomā problēmas pastāv, tad to cēloņi tiek rūpīgi slēpti, jo visbiežāk ir saistīti ar likumpārkāpumiem un pat noziegumiem, ieskaitot korupciju. Novērst šīs iespējamās problēmas var tikai ar rūpīgi izstrādātām un profesionāli izmantotām tiesnešu amatu kandidātu atlases procedūrām, kā arī ar efektīvu tiesnešu ētikas kodeksa normu izmantošanu.

6. Reizēm tiesnešu neatkarība tiek pārprasta, radot augsni absolūtās varas apziņai un nesodāmības sajūtai. Tiesnešu neatkarības princips nav pašmērķis un nevar stāvēt pāri šā principa pamatmērķim – Satversmē nostiprinātajām cilvēka tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tādēļ tiesneša neatkarība nevar tikt uzskatīta par absolūtu un neierobežotu principu, to organiski ierobežo tautas suverenitātes princips, tiesību uz taisnīgu tiesu princips, vienlīdzības princips u.c. cilvēktiesību principi.

II Secinājumi tiesu efektivitātes jomā

7. Pētījuma rezultāta apkopotie dati liecina, ka visefektīvākais LR šobrīd ir kriminālprocess, tad civilprocess, bet vismazāk efektīvs ir administratīvais process. Aplūkojot civilprocesa ietvaros izskatīto lietu skaitu, jāņem vērā, ka daļa no tām ir bezstrīdus, kas veido „skaistu” statistiku, bet pēc būtības tikai noslogo tiesu, atņemot laiku tiesisku strīdu risināšanai.

8. **Kompetences pārdales jautājumi.** Lietu skaits saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā ir tik liels, ka to izņemšana no tiesu kompetences ievērojami atslogos tiesas. Pētnieki, apkopojot viedokļus šajā jautājumā, secina, ka:

- i. tiesu sistēmā nav būtisku iebildumu bezstrīdus lietu izņemšanai no tiesu kompetences un nodošanai zvērinātiem notāriem vai tiesu izpildītājiem.
- ii. Vairākums respondentu atbalstīja bezstrīdus laulību šķiršanas nodošanu zvērinātu notāru kompetencē.

- iii. Tikai atsevišķas bezstrīdus lietas, respondenti uzskata par nepieciešamu saglabāt tiesu kompetencē arī turpmāk: nekustamā īpašuma brīvprātīga pārdošana tiesas ceļā un ārvalstu spriedumu atzīšana. Tomēr ne visi šā viedokļa pautēji bija ļoti strikti savā nostājā.

9. Tiesas sēžu norise un kultūra. Tiesas spriešanas process sēdēs nav vienveidīgs. Tas līdz ar nevienveidīgiem spriedumiem rada tiesas darba procesa un rezultātu „sadrumstalotību”, kas tiek sakārtota tikai AT līmenī. Tiesai ir jānodrošina personu vienlīdzība likuma un tiesas priekša, bet tas nozīmē vienveidīgu tiesas procesu un judikatūru. Tiesnešu apmācībā nepieciešams iekļaut tiesas sēdes vadīšanas principu apgūšanu, tiesas spriešanas kultūru un metodes. Atrunas, ka tiesas sēdes vadīšanas metodikas izvēle ir tiesneša neatkarības sastāvdaļa, ir apšaubāms, jo, kā jau tika minēts (6) secinājumā, tiesnešu neatkarībai ir zināmas robežas.

10. Tiesnešu kvalifikācija. Valsts uzstādījumam jābūt: Tiesneši ir juristu elite. Citādi sistēma nerasniedz mērķi. Tiesnesis ir visas tiesu sistēmas „atslēgas amats”, cilvēka tiesību aizstāvības garants. Tāpēc ir tikai loģiski prasīt cieņu pret tiesu un izvirzīt augstas prasības tiesneša amata kandidātiem un tiesnešiem pildot amata pienākumus. Tiesnešu kvalifikācija nosaka visu tiesu sistēmas darba kvalitāti. Respondenti uzsvēra, ka tiesnešiem ir jābūt jebkuras valsts juristu elitei. Tas izriet no viņu vietas tiesiskajā sistēmā. Tiesnesim ir jābūt spējīgam kritiski izvērtēt citu augsti kvalificētu juristu sniegto informāciju, norobežoties no vienpusējas informācijas un pieņemt lēmumu, balstoties uz informācijas vispusīgu izvērtējumu.

11. Cenzi tiesneša amata ieņemšanai. Pašreiz noteiktie tiesnešu amata kandidātu cenzi darbojas pietiekami veiksmīgi. Tālāku sistēmas sakārtošanu varētu veicināt atšķirīgu vecuma cenu ieviešana dažādu instanču tiesām. Rajona/pilsētas tiesas prasība pēc 30 gadu veca amata kandidāta ir atbilstoša, bet apgabaltiesai varētu noteikt 35 gadu cenzu, Augstākajai tiesai – 40. Pētnieki uzskata, ka AT tiesnesim ir vajadzīgs tāds pats brieduma cenzs kā LR Valsts prezidentam. Līdzās esošajiem cenziem pētnieki iesaka ieviest saskarsmes kultūras un garīgās stabilitātes cenzu.

12. Tiesas institucionālās reformas. Lielākā daļa respondentu uzskata, ka veidojot sistēmu, kurā visas lietas vispirms nonāk rajona (pilsētas) tiesā, kā I instances tiesā, tad apelācijā apgabaltiesā, bet kasācijā Augstākajā tiesā, sakārtotu tiesāšanos Latvijā. Šim nolūkam ir jāizņem no apgabaltiesu kompetences visas tās lietu kategorijas, kuras tās izskata kā pirmās instances tiesas. Šis risinājums ir diezgan sarežģīts un resursietilpīgs šādu apstākļu ietekmē: Pārbūvei ir jābūt pārdomātai un pakāpeniskai, ar adekvāti regulētu pārejas periodu. Tā nedrīkst sagraut tiesisko kārtību, pat ne uz laiku dezorganizēt, un pārbūves modeli izvēloties ir jārespektē AT palātu tiesnešu tālākās karjeras iespējas.

13. Tiesu (tiesnešu) specializācija. Lai uzlabotu tiesu darbības efektivitāti un spriedumu kvalitāti, ir nepieciešama tiesu vai tiesnešu specializācija. Specializēts tiesnesis ir spējīgs strādāt ātrāk un precīzāk, izvērtēt specializēta advokāta un prokurora sniegto informāciju, taisīt likumīgu un taisnīgu spriedumu. Tas ir cieši saistīts ar zināšanu apjomu, kas nepieciešams tiesas spriešanai.

14. Kvalifikācijas uzturēšana. Tiesneša darbā pielietojamā informācija ir cieši saistīta ar nemitīgiem grozījumiem un papildinājumiem likumos, jaunu likumu pieņemšanu, veco likumu atcelšanu, Satversmes tiesas spriedumiem utt. Tādēļ šīs informācijas daudzums un tās novecošanas ātrums ir daudz izteiktāks nekā citās profesijās. Rezultātā tiesnešiem liela uzmanība jāvelta, iespējams, pat ne tik daudz kvalifikācijas paaugstināšanai, bet gan tieši kvalifikācijas uzturēšanai. Pārlietu liela darba slodze, kuru veicot nepaliek laika kvalifikācijas uzturēšanai, mazina darba kvalitāti.

15. Spriedumu apjoms un kvalitāte. Tiesu spriedumi kļūst arvien apjomīgāki, jo īpaši administratīvajās tiesās, taču tas nenotiek uz sprieduma kvalitātes kāpināšanas bāzes. Spriedumos tiek pilnībā atreferēti ļoti daudzi lietas materiāli, tiek izklāstīta lietas iznākumam nenozīmīga informācija, kura nemaz neparādās motīvu daļā. Argumentācijas kvalitāte sarūk, bet apjoms pieaug. Respondenti iesaka: *„tajā gadījumā, ja apelācijas tiesas lemj negrozīt I instances lēmumu, varētu neizklāstīt visus I instances argumentus, bet aprobežoties ar lakonisku spriedumu.”* Visiem respondentiem **ideāls ir īss, lakonisks, taču pilnīgi skaidrs**

spriedums. Izskanēja viedoklis, ka garus spriedumus varētu taisīt Senāts, jo tieši Senātam ir noteicošā loma judikatūras veidošanā. Pirmās instances tiesas spriedums varētu būt arī diezgan īss. Apsverama ir iespēja sagatavot tiesnešiem metodiskos norādījumus spriedumu rakstīšanai, kā arī veikt apmācības šajā jautājumā.

16. Ierobežot pārsūdzības iespējas par maznozīmīgiem sastāviem. Kā norādīja gan respondenti, gan apstiprināja statistika visilgākā tiesāšanās notiek administratīvo pārkāpumu lietā. Ir aplami un bezjēdzīgi, ka maznozīmīga lieta (piemēram, Ceļu policijas uzlikts sods 10 latu apmērā) tiek izskatīta trīs instancēs, izlietojot milzīgus valsts budžeta līdzekļus un bezjēdzīgi noslogojot tiesu. Lai garantētu indivīdu brīvību un drošību, ir jānodrošina sabiedrības harmoniska funkcionēšana. Atsevišķa indivīda tiesību realizācija nedrīkst apdraudēt ne citus indivīdus, ne sabiedrību kopumā, jo suverēna ir tauta, un tautas kopīgās intereses ir aizsargātas Satversmes pamatnormā. Tiesu darbība ir orientēta uz personu brīvības garantēšanu, taču tas nenozīmē, ka personas brīvības un likumīgo tiesību garantēšana drīkst nonākt pretrunā ar sabiedrības interesēm un veselo saprātu. Pamattiesības nav absolūtas un tiesību doktrīnā līdz ar pamattiesībām, tiek skatīti pamattiesību ierobežojumi. Pamattiesību realizācija ir cieši saistīta ar tautas kopējām interesēm, kas izriet no tautas suverenitātes. Tautas kopējās intereses var ierobežot konkrētas personas tiesības.

17. Rīcības sēde kā līdzeklis tiesas efektīvizācijai. Tiesneši praktiski neizmanto iespēju izmantot rīcības sēdi, lai pirms tiesas sēdes tai sagatavotos pienācīgā veidā. Rīcības sēžu iedzīvināšana mazinātu atlikto tiesas sēžu skaitu.

18. Ir jāapzinās, ka atsevišķi šeit izteiktie priekšlikumi var sastapt un visticamāk arī sastaps pretestību no tiesnešu korpusa puses. Runa ir par tiem priekšlikumiem, kuri var (šķietami vai reāli) ietekmēt tiesnešu neatkarību (piemēram, tiesnešu psihiskās veselības pārbaužu noteikšana, pārātestācijas nenokārtošana..... u.tml.). Tādēļ šeit ir nepieciešams rūpīgi (a) izvērt tiesneša neatkarības institūta patieso saturu un (b) samērot tiesneša neatkarības potenciālā pārkāpuma sekas ar to sabiedrisko kaitējumu, kurš var rasties tiesneša nepiemērotības amatam dēļ.

1.pielikums

Metodes apraksts

Datu izmantošana un rezervju meklēšana tiesu varas efektivitātes palielināšanai

Lai izdarītu secinājumus par tiesu darba organizāciju un izteiktu priekšlikumus uzlabojumiem, pētniece pārlicinājās, vai pastāv sakarība starp tiesneša darba produktivitāti un tādiem faktoriem kā:

1. lietu sadales kārtība;
2. izveidotā tiesas struktūra;
3. tiesas sēžu plānošanas kārtība;
4. tiesas priekšsēdētāja kā vadītāja lomas realizācija;
5. iedzīvotāju skaits reģionā.

Tika izmantoti internetā mājas lapā www.tiesas.lv pieejamie dati:

1. Statistikas pārskati par civillietu izskatīšanas ilgumu Latvijas tiesās pirmajā instancē 2007.gadā;
2. Statistikas pārskati par civillietu izskatīšanas ilgumu Latvijas tiesās pirmajā instancē 2008.gadā;
3. Statistikas pārskati par civillietu izskatīšanas ilgumu Latvijas tiesās pirmajā instancē 2009.gada I pusgadā;
4. Statistikas pārskati par civillietu izskatīšanas ilgumu apgabaltiesās apelācijas instancē 2007.gadā;
5. Statistikas pārskati par civillietu izskatīšanas ilgumu apgabaltiesās apelācijas instancē 2008.gadā;
6. Statistikas pārskati par civillietu izskatīšanas ilgumu apgabaltiesās apelācijas instancē 2009.gada I pusgadā;
7. Statistikas pārskati par administratīvo lietu izskatīšanas ilgumu Administratīvajā rajona tiesā 2008.gadā;
8. Statistikas pārskati par administratīvo lietu izskatīšanas ilgumu

- Administratīvajā rajona tiesā 2009.gada I pusgadā;
9. Statistikas pārskati par administratīvo lietu izskatīšanas ilgumu Administratīvajā apgabaltiesā 2008.gadā;
  10. Statistikas pārskati par administratīvo lietu izskatīšanas ilgumu Administratīvajā apgabaltiesā 2009.gada I pusgadā;
  11. Augstākās tiesas darbības rādītāji 2003-2008;
  12. 2007.gada rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu darba statistikas analīze;
  13. 2006.gada rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu darba statistikas analīze;
  14. tiesu struktūras (tiesnešu skaits un citi darbinieki), lietu sadales kārtības un plānoto tiesas sēžu grafiki 2009.gadā tiesu izlasē (atlase veikta nejaušas izlases metodi apvienojot ar stratu metodi, kad tiesas pēc sēžu skaita mēnesī sadalītas mazās M, vidējās V, lielās L un ļoti lielās L^2):
    - 14.1. Balvu rajona tiesa;
    - 14.2. Krāslavas rajona tiesa;
    - 14.3. Ludzas rajona tiesa;
    - 14.4. Cēsu rajona tiesa;
    - 14.5. Valmieras rajona tiesa;
    - 14.6. Ventspils tiesa;
    - 14.7. Daugavpils tiesa;
    - 14.8. Liepājas tiesa;
    - 14.9. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa;
    - 14.10. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa;
    - 14.11. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa;
  15. Tiesu struktūras (tiesnešu skaits un citi darbinieki), lietu sadales kārtības un plānoto tiesas sēžu grafiki 2009.gadā visās apgabaltiesās;
  16. Pilsenības un migrācijas lietu pārvaldes dati par pašvaldībās deklarēto dzīvesvietu skaitu 01.07.2009.

Prognozei par 2009.gada rezultātiem kā izejas dati izmantoti 2009.gada I pusgada

---

²² M – līdz 100 sēdes mēnesī, V- līdz 250 sēdes mēnesī; L – līdz 800 sēdes mēnesī, L^2 – vairāk nekā 800 sēdes mēnesī

rezultāti un piemēroti koeficienti 1,7 – 2,2 (atkarībā no instances un lietas veida).

Koeficienti iegūti, analizējot tiesu grafikus I un II pusgadā.

Pirmās instances tiesa – 1,8:

CL	1,8
KL	1,85
AL	1,7

Apgabaltiesa – 1,85

CL	1,85
KL	1,88
AL	2,2

Prognosei par nepabeigto lietu skaitu 2009.gadā izmantoti I pusgada dati, pieņemot, ka tendence saglabāsies.

Sagatavoja A.Rieba,

24.11.2009.

Saņemtās, izskatītās un nepabeigtās lietas 2005-2009. I pusg.

	Prognoze 2009	2009, I pusg.	2008	2007	2006	2005
SAŅEMTĀS LIETAS pirmajā instancē	144976	80479	120950	71143	66803	71622
Pirmās instances T, CL	130189	72327	104359	56836	53947	57683
Pirmās instances T, KL	11452	6190	12394	11297	9706	10656
Pirmās instances T, AL	3335	1962	4197	3010	3150	3283
SAŅEMTĀS LIETAS apgabaltiesās	7341	3841	7166	6962	6396	6854
ApgabalT, CL	3944	2132	3869	3881	3492	3536
ApgabalT, KL	2130	1133	1744	1688	1619	2094
ApgabalT, AL	1267	576	1553	1393	1285	1224
SAŅEMTĀS LIETAS AT		n/d	4445	4220	5418	4155
NEIZSKATĪTĀS LIETAS AT		n/d	2108	1604	1346	1139
IZSKATĪTĀS LIETAS AT		n/d	3941	3962	4311	3866
IZSKATĪTĀS LIETAS pirmajā instancē	147555	81917	100146	68942	67468	73158
Pirmās instances T, CL	133006	73892	85819	55599	55055	59513
Pirmās instances T, KL	11180	6043	11277	10816	10063	11549
Pirmās instances T, AL	3369	1982	3050	2527	2350	2096
IZSKATĪTĀS LIETAS apgabaltiesās	7366	4116	6789	6478	6739	6764
ApgabalT, CL	3710	2061	3688	3574	3749	3716
ApgabalT, KL	2004	1083	1658	1695	1832	2232
ApgabalT, AL	1652	972	1443	1209	1158	816
NEIZSKATĪTĀS LIETAS pirmajā instancē	66345	44807	47628	26871	24469	25263
Pirmās instances T, CL	55947	34409	37298	18794	17733	18866
Pirmās instances T, KL	4976	4976	4828	3716	3236	3582
Pirmās instances T, AL	5422	5422	5502	4361	3500	2815
NEIZSKATĪTĀS LIETAS apgabaltiesās	4205	4083	4361	3981	3498	3840
ApgabalT, CL	2517	2515	2444	2258	1951	2207
ApgabalT, KL	462	434	385	299	306	519
ApgabalT, AL	1226	1134	1532	1424	1241	1114

TENDENČU NOVĒRTĒJUMS

	Prognoze 2009	2009, I pusg.	2008	2007	2006	2005
Pirmās instances T, CL	n/d	2,1	2,3	3,0	3,1	3,2
Pirmās instances T, KL	n/d	1,2	2,3	2,9	3,1	3,2
Pirmās instances T, AL	n/d	0,4	0,6	0,6	0,7	0,7
Attiecība izskatītās pret neizskatītām pirmajā instancē	n/d	1,8	2,1	2,6	2,8	2,9
ApgabalT, CL	n/d	0,8	1,5	1,6	1,9	1,7
ApgabalT, KL	n/d	2,5	4,3	5,7	6,0	4,3
ApgabalT, AL	n/d	0,9	0,9	0,8	0,9	0,7
Attiecība izskatītās pret neizskatītām apgabaltiesā	n/d	1,0	1,6	1,6	1,9	1,8

Attiecība izskatītās pret neizskatītām						
Augstākajā tiesā	n/d	n/d	1,9	2,5	3,2	3,4
Pirmās instances T, CL	n/d	0,98	1,22	1,02	0,98	0,97
Pirmās instances T, KL	n/d	1,02	1,10	1,04	0,96	0,92
Pirmās instances T, AL	n/d	0,99	1,38	1,19	1,34	1,57
Attiecība saņemtās pret izskatītām						
pirmajā instancē	n/d	0,98	1,21	1,03	0,99	0,98
ApgabalT, CL	n/d	1,0	1,0	1,1	0,9	1,0
ApgabalT, KL	n/d	1,0	1,1	1,0	0,9	0,9
ApgabalT, AL	n/d	0,6	1,1	1,2	1,1	1,5
Attiecība saņemtās pret izskatītām						
apgabaltiesā	n/d	0,9	1,1	1,1	0,9	1,0
Attiecība saņemtās pret izskatītām						
Augstākajā tiesā	n/d	n/d	1,1	1,1	1,3	1,1

Sagatavoja A.Rieba, 01.12.2009.

Prognozes, jo dati nav
pieejami:
2006.gada 1.instances AL dati
2009.g. Dati

51.1 un 51.2 - skaits un tiesas nodevas apmērs

	Skaits (pabeigto)						Nomaksātā valsts nodeva (Ls)					
	51.1.	51.2.	(51.1+51.2)% no pieteikumiem	Pieteikumi kopā	(51.1+51.2)% no CL un pieteikumu kopskaita	Civillietu un pieteikumu kopskaits	51.1.	51.2.	(51.1+51.2)% no valsts nodevām par pieteikumiem	Valsts nodeva par pieteikumiem	(51.1+51.2))% no valsts nodevas kopsummas	Valsts nodevas kopsumma
2008	1623	4309	12,1	48911	6,9	85819	95426	177991	22,0	1242532	5,1	5392335
2009, I pusg.	4494	44899	95,3	51849	66,8	73892	420706	991887	87,5	1614977	38,4	3674499

Sagatavoja A.Rieba
27.11.2009.